

לישרים תושיה

אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה: אז תבין יראת ה'
ודעת אלקים תמצא: כי ה' יסן חכמה מפיו דעת ותבונה: יצפן לְיִשְׂרָאֵל תושיה
מגן להלכי תם: לנצר ארחות משפט ודרך חסידיו ישמר: (משלי ב ד-ה)

כ"ק אדמו"ר רבי אברהם יששכר דב רבינוביץ זצלה"ה ה'חסד לאברהם' מראדומסק

ביום כ"ב במרחשוון לשנת תר"ד זרחה שמשו של הרה"ק בעל 'חסד לאברהם', בבית אביו הגדול כ"ק אדמו"ר
ה'תפארת שלמה' מראדומסק. בעת שנכנס בביתו של אברהם אבינו, התבטא ה'תפארת שלמה' דברים מופלאים
אודות הנשמה הקדושה והזכה אשר ירדה לעולם.

על ברכי אביו הגדול נתחנך רבי אברהם יששכר משחר נעוריו, במחיצתו קנה את משנת תלמודו ובצילו עלה
ונתעלה בתורה, בחסידות וביראת ה' טהורה. מינקותו ניכרו בו מידותיו התרומיות והתקשורות באביו הק' היתה
התקשורת מיוחדת של אב וכן רוב ותלמיד גם יחד. אף אביו לא זו מלחבבו וניבא לו גדולות ונצורות, הוא
הכניסו בחדרי תורתו ועבודתו, והיה מתעמק עמו יחד אף בלימוד תורת החז"ן.

בן כ"ג שנים היה רבי אברהם יששכר עת חשך עליו עולמו בהלקח ממנו אביו הק' לגניז מרומים. על אף גילו
הצעיר נמשכה אחריו כל העדה הגדולה בדרשם ממנו כי יאות למלא את מקום אביו הק' בהנהגת העדה.
בענותנותו סירב תחילה בכל תוקף לשמוע על כך, בטענה כי אינו ראוי לאיצטלא, אך ככל שסירב כך דבקה
בו עדת החסידים ביתר שאת, עיטרה אותו לראשה עד כי נאלץ ליטול על עצמו את משא העם.

במקל נועם הנהיג את עדתו, בהיותו אוהב שלום ורודף שלום ומשים עצמו מהנעלבים ואינם עולבים. מעולם
לא דיבר סרה על אדם מישראל, מקבל היה כל אדם בסבר פנים יפות ומשפיע עליו שפע ברכות וישועות. המוני
החסידים אשר הסתופפו במחיצתו לחזות בזיו עבודתו בקודש שותפים היו בצמא את דברי קדשו אשר הרבה
להשמיע בכל עת מצוא, בעריכת השלחנות ובשבתות ומועדים ואף בכניסתם אליו בקו"פ (אף כי בראשית שנות
הנהגתו ממעט היה באמירת ד"ת, הרי שמשנה לשנה היה פיו כמעייין המתגבר, ד"ת עמוקים בהיקף רחב ורוב
אנפין. נכנס היה לעריכת השלחן כשפניו הק' להבים, וטרם עשיית הקידוש היה פותח פיו הק' בחכמה ושופע
ד"ת, בהם ניכרת היתה בקיאותו העצומה בכל מכמני תורה שבכתב ושבע"פ, מאמרים שלמים בסוגיות עמוקות
בבלי וירושלמי, ספרא, ספרי, מכילתא, ושאר מדרשי חז"ל).

עשרים ושש שנים ישב רבי אברהם יששכר בער על כסא ממלכתו. כל ימיו ידוע חזלי היה, עד אשר ביום י"ג
באלול תרנ"ב נסתלק לבית עולמו והוא אך בן מ"ט שנה. מנוחתו כבוד בראדומסק במחיצת אביו הק'.

אחר הסתלקותו, הדפיסו בניו הצ' את דברי קדשו אשר הותיר אחריו בכתובים ואשר נשא במקהלות עם, בספרו
'חסד לאברהם'. לאחרונה הגיע לידינו העתק פנקס מלא וגדוש באמרות קודש אשר נשא במקהלות עם בשנותיו
האחרונות עלי אדמות, ד"ת אשר לא נדפסו בספריו הק'. ד"ת המובאים להלן הם דברי קדשו אשר הגיד בחדש
תשרי תרנ"ב, היא השנה האחרונה לחיי חיותו בעלמא דין.

הדברים המובאים בזה (בתוספת הערות ציונים והארות, מעשה ידי הג"ר יעקב בהגן שליט"א) נכתבו ע"י הג"ר
שלמה קאליש זצ"ל, חתנו של הגאון הנודע רבי יואב יהושע וייגרטרן זצ"ל ומחשובי תלמידי כ"ק אדמו"ר הגה"ק
בעל 'אבני נזר' זצלה"ה מסוכטשוב, אשר מרבה היה להסתופף בצל כ"ק אדמו"ר 'חסד לאברהם' זצלה"ה
מראדומסק, אחר הסתלקות רבו זה העלה עלי כתב את אשר שמע במחיצתו. תודתנו נתונה להרב זאב פריינד
שליט"א אשר המציא לידינו העתק פנקס זה, מן השמים יברך.

מאמרי ירח האיתנים

מאמרי שבת שובה תרנ"ב

האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי יערוף כמטר לקחי (דברים לב א). נראה לי דהנה בכל ענינים צריך אתערותא דלתתא¹, היינו שכל איש ישראל יכין את עצמו כל אחד לפי כחו הן למצוה או ליום טוב או לקדושה, ואם הוא מכין את עצמו לזה כפי כחו ה' יגמור בעדו² ויהיה כיתד שלא תמוט³ ויהיה לו עמידה וקיום. ובדרך זה היה מיד התחלת בריאת אדם כמ"ש (תהלים קל ה) עושה מלאכיו רוחות וכו' יסד ארץ על מכוניה כל תמוט לעולם ועד, ר"ל המלאכים שהמה בבחי' עומדים נבראו בלא הכנה, אבל ארץ הכוונה על האדם שלוקח מן האדמה על מכוניה יסד אותו בהכנה, כמ"ש (בראשית א טו) נעשה אדם, כל תמוט לעולם ועד, וזהו תקנה עברו שלא ימוט לעולם ועד.

ובזה מתורץ הקו' המובא בספרים⁴ על הפסוק (שמות יג יז) ויהי בשלח פרעה את העם, בכל מקום שנאמר ויהי אינו אלא לשון צער, מאי צער היה שם, הלא אז באה הישועה לישראל שנאלו ממצרים, ולפי דרכינו הצער היה על ששלח פרעה את העם ולא הכינו את עצמם לזה, כדכתיב (סס יב נג) ולא יכלו להתמהמה וגם צידה לא עשו להם, כי צידה הוא ענין הכנה, וזהו "ולא נחם אלקים דרך ארץ", ר"ל שלא היה הגאולה על דרך שהיה תחילת הבריאה בהכנה, אבל המה לא הכינו את עצמם להגאולה, "כי קרוב הוא", ר"ל שהקב"ה בעצמו היה מקרב אותם בלא אתערותא דלתתא⁵, ובשביל זה לא היה עמידה וקיום לגדלות ההוא, ובספרים⁶ נקרא הגדלות גדלות ראשון שאין לו קיום.

1. כעין דאיתא בזוה"ק (ח"א לה.): ואד יעלה מן הארץ וכו', אתערותא שרי מתתא, ולבתר אשתלים כלא, ואלמלא דכנסת ישראל שריא באתערותא בקדמיתא, לא אתער לקבלה ההוא דלעילא, ובתיאובתא דלתתא אשתלים לעילא.

2. ע"פ תהלים (קלח ח) ה' יגמור בעדי, וכ"כ (שם נז ג) לא-ל גומר עלי.

3. כדאי' בגיטין יז: זימנין אשכחיה דיתבי וקאמר דאפילו גט יוצא מתחת ידי עדי חתימה כשר אלמא קסבר שנים שהביאו גט ממ"ה אין צריכין שיאמרו בפנינו נכתב ובפנינו נחתם א"ל רבי אסי אלא מעתה רישא דקתני שנים אומרים בפנינו נכתב ואחד אומר בפני נחתם פסול ורבי יהודה מכשיר טעמא דאין הגט יוצא מתחת ידי שניהם הא גט יוצא מתחת ידי שניהם מכשירי רבנן אמר ליה אין והא זמנין לא אמרת לן הכי אמר ליה יתד היא שלא תמוט.

4. ראה אור החיים הק' בפרשתן, ועוד.

5. כדאי' בשם הרבי ר' ברוך ממעזיבוז עה"כ "ופסח ה' על הפתח", היינו שהש"י דילג במצרים על ה"פתחו לי פתח כחודו של מחט".

6. ראה פע"ח (שער חג המצות פ"א) ובאור המאיר (דרוש לפסח) שהאריכו לבאר הדברים, עי"ש.

ולבן צריך כל איש ישראל להכין את עצמו להימים הקדושים הבאים האלה, כמ"ש (עמוס ד יב) הכון לקראת אלקיך ישראל, ומרומז בפסוק (דברים כו ט) נצבים היום כולכם שכתוב בספרים⁷ היום זה ר"ה, והימים האלה ימי רצון⁸, נצבים היום כולכם ר"ת הכ"ן, לרמוז אשר לימים האלה צריך להיות הכנה מקודם, שבוה יהיה לכם מעמד ומצב בל תמוט, וזהו (תהלים טו ס) עושה אלה לא ימוט לעולם, אל"ה ר"ת הכון ליקראת אלוהיך לרמוז כנ"ל. וענין הכנה הוא כמו שפירש רש"י ז"ל על הפסוק (צדקיהו כג ב) ויאמר הנני⁹ לשון ענוה והזמנה כן הוא עניינתן של צדיקים, ר"ל שהזמנה והכנה של צדיקים הוא ענוה, שבוה שמשפיל את עצמו זהו הכנה שיוכל לבוא לכל ענינים, ומרומז ג"כ בפסוק עושה אלה כי ידוע אל"ה הוא מיעוט¹⁰, ר"ל אל"ה ר"ת הכון ליקראת אלקיך, ובמאי במיעוט, שבוה שימעט וישפיל א"ע בזה לא ימוט לעולם ועד.

וזהו כוונת הכתוב האזינו השמים ואדברה, בתחילה צריך להיות לאיש ישראל הכנה ואתערותא דלתתא שיהיה נשמע בשמים שאדם רוצה לקבל הקדושה, ואח"כ ותשמע הארץ אמרי פי, ר"ל משפיעין קדושה מלמעלה ומקדשין לאיש ישראל הנקרא ארץ¹¹ כנ"ל, וזהו יערוף כמטר לקחי על סגנון הנ"ל, דהנה כתיב (צדקיהו ו ט) ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה¹² וכו', אנו רואים אשר בתחילת בריאת שמים וארץ היו כל הענינים באתערותא דלתתא אשר אד עלה מן הארץ ואח"כ והשקה משמים את כל וכו', וכוונת הכתוב הוא שלקחת התורה יהיה בבחי' מטר הראשון בתחילת הבריאה שהיה מקודם אתערותא דלתתא באופן

7. כן הוא במגלה עמוקות ר"פ נצבים, וכ"כ בליקוטי תורה ובכת עין ובמאור עינים (בהשמטות) ר"פ נצבים, [ע"פ יסוד ד' זוה"ק (ח"ג דף רלא). עה"פ ויהי היום ויבא גם השטן בתוכם להתיצב על ה', דבכ"מ דכ' ויהי היום" זה ראש השנה].

8. ראה תפארת שלמה (ר"פ נצבים, בד"ה א"י אתם נצבים): אתם נצבים היום כולכם לפני ד' אלקיכם. הנ"ל דהנה הימים האלה נקראים ימי הרצון הוא כשביל שבימים הקדושים האלו נתעורר רצון הש"י לעם סגולתו ונתן דעת ותשוקה בקרבם להלהיב לבבם לעבודתו ית"ש. כמש"כ (תהלים קמה טז) פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון. ר"ל פותח את ידך הוא יודי"ך הם פתחי עולמות העליונים ובהם משביע ומעורר לכל חי רצון וקדושה לעבדו בלבב שלם כנ"ל, עי"ש.

9. וברש"י שם: הנני, כך היא עניינתם של חסידים לשון ענוה הוא ולשון זימון.

10. כדאי' במדרש (שמו"ר ל ג): ואלה המשפטים א"ר אבהו בכל מקום שכתוב ואלה מוסיף על הראשונים ובכל מקום שכתוב אלה פוסל את הראשונים.

11. ראה ילקוט קהלת (א רמז תקסז): והארץ לעולם עומדת אלו ישראל שנאמר כי תהיו אתם ארץ חפץ.

12. ובזוה"ק (ח"א לה). כ': דהא מקדמת דנא לא הוה עובדא בתקווא (נ"א עולם בתקוניה), בגין דלא המטיר ה' אלקי"ם על הארץ, ודא בודא תלייא. מה כתיב בתריה ואד יעלה מן הארץ, דא תקווא דלתתא, לבתר והשקה את כל פני האדמה ואד יעלה מן הארץ וכו', ואלמלא דכנסת ישראל שריא באתערותא בקדמיתא, לא אתער לקבלה הוה דלעילא, ובתיאובתא דלתתא אשתלים לעילא.

זה יהיה לקיחת התורה¹³, י'ערוף כ'מטר ל'קחי ר"ת כל"י רמו שכל איש ישראל יבין את עצמו ויעשה את עצמו כלי שיוכל לקבל התורה, וזהו קדם ידעתי מעדותיך כ"י לעולם י'סדתם ר"ת כל"י, הכתוב מרמז אשר קודם שיתחיל האדם לעסוק בתורה שיהיה לו ידיעה בתורה, יבין את עצמו שיהיה כלי שיוכל לקבל התורה, וזאת תהיה יסוד מוסד שיוכל להחזיק את עצמו בהתורה הק' לעולם, וזהו (תהלים קט טג) כי לעולם יסדתם, וה' יגמור בעדו הרבה יותר מהכנתו, וכמו שאנו אומרים חנון המרבה לסלוח שהקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו מרבה לסלוח יותר מהכנתו של האדם.

גלמי ראו עיניך ועל ספרך כלם יכתבו (תהלים קלט טו), נראה לבאר דהנה ידוע אשר כל איש ישראל יש לו חלק בתורה הק' כמ"ש בספרים¹⁴ ישראל נומריקון יש ש'שים ר'בוא א'ותיות לתורה, וכשהאדם חוטא ופוגם נפשו ח"ו ניטל חלקו מהתורה הק', על זה אנו מתפללים השיבנו אבינו לתורתך שזוכה לשוב בתשובה כדי שישביב ג"כ חלקנו להתורה הק', ותן חלקנו בתורתך הוא ג"כ כנ"ל, וזהו הפי' גלמי ראו עיניך, ר"ל שיש לנו שני מעלות, א' שהקב"ה רואה את האדם ומסתכל עליו בעוד שהוא גולם ובוה שהקב"ה רואה אותו ומסתכל עליו בעינא פקחא גורם שיחול עליו בעוד הקדושה, ב' ועל ספרך כולם יכתבו שיש לנו חשיבות כ"כ שכל אחד מישראל נכתב בספר תורת אלקים, ימים יוצרו ולא א' בהם, איתא בתנא דבי אליהו

13. ראה אהב ישראל (פ' יתרו באד"ה משה ידבר) וז"ל: אמנם י"ל דהנה כתיב (בראשית ב ו) ואד יעלה מן הארץ גו' ואדם אין לעבוד את האדמה. והענין הוא כי בתחלת הבריאה היה אז אתערותא מיניה וביה, ואחר הבריאה צריך אתערותא דלתתא, והוא כי עיקר כוונת תכלית הבריאה היה כדי להיטיב לכל הנבראים ולהפיק רצונם של כל אחד ואחד, ועי"ז שנתעורר הרצון מלתתא וחפצים בו עם ה' נתעורר ג"כ רצון העליון כביכול להשפיע ולהיטיב לעמו ישראל. אמנם דבר שאין בו צורך לעולם אין ההשפעה בא מאתו ית"ש העולם כשאינן כאן מי שיקבל דבר זה כי לא על מגן גו' רק כשיש הכנת המקבל עי"ז נתעורר רצון הטוב להיטיב. והנה כל תכלית הבריאה היה בשביל התורה כמאחז"ל (ב"ר א) בראשית בשביל התורה שנקראת ראשית כו', ועד שבאו דור המדבר שהיה להם הכנה טובה והרצון גמור לקבל את התורה ואמרו כל אשר דיבר ה' נעשה ונשמע, אז ע"י הרצון ואתערותא שלהם נעשה אתערותא דלעילא ונתן הש"י להם התורה.

14. ראה מגלה עמוקות (ואתחנן אות קפו). ובאור המאיר (פ' ראה ד"ה ונתצתם את מזבחותרם) כ' בא"ד: ונתצתם את מזבחותרם ושברתם את מצבותם וכו' לא תעשון כן לה' אלקיכם (דברים יב ג-ד), ופירש"י אזהרה למוחק את השם ולנותץ אבן מן המזבח וכו', ואתה תראה שאין לך אחד מישראל שלא יהיה לו אותיות בתורה, וכנזכר בספרים נוטריקון של מלת ישראל, יש ש'שים ר'בוא א'ותיות לתורה, וכל אחד ואחד מישראל לערך אחיזת נשמתו בתורה, ככה גורם בנין וצירוף לבנות בתים משמות ותואר כינויים, ואלו האותיות ממתנינים את בואו לצרפם, ולעשותם צירוף קבע בלתי מתמוטט וכו', לאפוקי אישים פועלי און וכו', ידוע תדע שאלו האנשים יחסום ולא יבנום לאותיותיהם שיש להם אחיזה בתורה וכו', וזה נקרא מוחק את השם, עי"ש.

(כ"ג פ"א) ולא אחד בהם זה יוהכ"פ לישראל, נראה לבאר כוונתו ימים יוצרו כל איש מישראל צריך לתקן הימים שלו, ולא אחד בהם ר"ל באם יסתכל היטב ויחשוב בחשבון צדק כל יום ויום מכל השנה אין גם אחד שיהיה טוב, ולו אחד בהם קרי¹⁵ זה יוהכ"פ לישראל, ר"ל שביום הכיפורים יכול כל איש מישראל לעשות אחדות מכל ימי השנה.

יצב גבולות עמים למספר בני ישראל (דברים ל"ח), פירש רש"י למספר שבעים נפש של בני ישראל שירדו למצרים הציב גבולות עמים שבעים לשון. נראה לבאר לפי מה דאיתא בתנא דבי אליהו¹⁶ שכל הברואים שברא הקב"ה בעולמו המה לטובת ישראל, כי בלא הם באם ח"ו חטא ישראל היה יכול להיות ח"ו כליה מהם, לכך ברא את כל הבהמות והחיות ואומות העולם, ואם ח"ו חוטאים ישראל אומר הקב"ה הרי אלו נחשבים לפני ככל הברואה והמה קיימים לפני וזהו יצב גבולות עמים, ר"ל בשביל זה יש מעמד ומצב לעמים למספר בני ישראל, שיהיה קיום להרשעים העוברים על רצון הכורא יתברך ואינם חוזרים בתשובה.

או יאמר יצב גבולות עמים למספר בני ישראל, לפי מה שפירש רש"י (סמות ל טז) לכך מונה אותם הקב"ה בכל שעה מחמת חשיבותן וחביבותן¹⁷, רואים אנו מזה שמספר ומנין לישראל הוא ראייה על חשיבותם, וזהו יצב גבולות עמים זה שיש מעמד ומצב לעמים, למספר בני ישראל, ר"ל בכדי שהקב"ה יסתכל בעמים ויראה החילוק שבין לבין עמו ישראל, ויהיו חשובים וחביבים לספור ולמנות אותם.

15. דהיינו ש"ולא" אחד בהם, - הכתיב הוא 'ולא' והקרי 'ולו'.

16. ראה רבה פ"א: פעם אחת הייתי מהלך בכרך גדול שבעולם וכו' בא אלי חבר אחד וכו' אמר לי אלקים דיין אמת הוא אלקים קדוש צדיק וחסיד ואמת לעולמי עולמים ומכיר בראש מה שיהיה בסוף ומגיד מראשית אחרית ומקדם אשר לא נעשה ויודע מה שנעשה ומה שעתיד להעשות וצופה לטובה ואינו צופה לרעה ועשיר ושמח בחלקו ובחכמתו ובתבונתו ברא העולם והכינו ואח"כ ברא אדם והביאו לעולם ולא בראו אלא על מנת שיעבדנו בלב שלם ולמצוא קורת רוח ממנו ומתולדותיו אחריו עד סוף כל הדורות כיון שפרה ורבה זה עובד לחמה ולבנה וזה עובד לעץ ואבן ובכל יום ויום מתחייבין באלוה. לפיכך כשהוא חוזר ומסתכל בכל מעשי ידיו שברא בעולם אמר לאלו ואלו חיים לאלו ואלו נשמות לאלו ואלו אכילה ושתייה הרי הן חשובין כבהמה וכחיה וכשאר שקצים ורמשים שברא הקב"ה בעולמו. מיד נתקררה דעתו ואין מכלה אותם. הא למדת שלא נברא בהמה חיה שקצים ורמשים בעולם אלא לרפואה לבני אדם על הארץ.

17. וז"ל שם: משל לצאן החביבה על בעליה שנפל בה דבר ומשפסק אמר לו לרועה בבקשה ממך מנה את צאני דע כמה נותרו בהם להודיע שהיא חביבה עליו.

או יאמר בסגנון הנ"ל למספר בני ישראל, לפי מה דאיתא בווהר הק' (ח"ג קלא). על פסוק וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן שזריחה לישראל בא משעיר מחמת שבני שעיר לא רצו לקבל את התורה, וכן ההופעה לישראל בא מחמת הר פארן על שראה הקב"ה החילוק שיש בין ישראל לאומות העולם, שהם לא רצו לקבל את התורה וישראל אמרו נעשה קודם לנשמע, מזה היה הופעה וזריחה לישראל¹⁸, וזהו "יצב גבולות עמים", בשביל זה יש מעמד ומצב לעמים, למספר בני ישראל, "למספר" הוא לשון ספיר ויהלום, ר"ל כדי שיראה הקב"ה החילוק ביניהם ויהיה אור וזריחה לישראל על ידיהם, וכן איתא במדרש אשר כל מעשה בראשית נברא בשביל ישראל, דאיתא במדרש¹⁹ בראשית בשביל ישראל שנקראו ראשית.

פסוק

כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו (דברים ל"ט), נראה לבאר דהנה יש ענינים שמכחם בא הקדושה לישראל, א' מחמת שהוא חלק אלקי ממעל, וחלק הוא דמיון מהשרש שממנו בא החלק וממילא יש לכל אחד מישראל שורש וחלק מכביכול, וכן איתא בווהר הק' ויפח באפיו נשמת חיים מאן דנפח מעצמותו נפח²⁰, ואיתא בספרים ג"כ שהנשמה נקראת נשמת שדי²¹, ב' מחמת שיששראל באים מהררי קודש, כי ההשתלשלות שלהם היא מהאבות הקדושים, ובאמת השני

18. ז"ל שם: תא חזי, כתיב (שופטים ה ד) ה' בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום ארץ רעשה וגו', בשעתא דבעא קודשא בריך הוא למיהב אורייתא לישראל, אזל וזמין להו לבני עשו ולא קבלוה, כמה דאת אמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו, ולא בעו לקבלה, אזל לבני ישמעאל, ולא בעו לקבלה, דכתיב הופיע מהר פארן, כיון דלא בעו, אהדר לון לישראל, הכי תנינן. השתא אית לשאלא וכו', כד אתא רבי שמעון, אתא ושאל מלה כמלקדמין, אמר ליה, הא שאלתא דא אתאמרא, ה' מסיני בא, כמה דאת אמר (שמות יט ט) הנה אנכי בא אליך בעב הענן, ומסיני בא ואתגלי עליהו, וזרח משעיר למו, ממה דאמרו בני שעיר דלא בעאן לקבלא, מהאי אנהר לון לישראל, ואוסיף עליהו נהורא וחביבו סגיא, אוף הכי, הופיע ואנהר לישראל מהר פארן, ממה דאמרו בני פארן דלא בעו לקבלא, מהאי אוסיפו ישראל חביבו ונהירו יתיר כדקא יאות.

19. הוא בילקוט בראשית (רמז ב, והו"ד ברש"י ריש בראשית), וכ"ה בששה"ד ב ו.

20. ראה רמב"ן ע"פ (בראשית ב ז) שכ' וז"ל: אבל היא רוח השם הגדול, מפיו דעת ותבונה, כי הנופח באפי אחר מנשמתו יתן בו וזהו שנאמר (איוב לב ח) ונשמת שדי תבינם.

ובתניא רפ"ב הביא זאת מזהוהי. - (ויע' בווהר ק' ח"א כז): ועליה אתמר וייצר ה' אלקיים את האדם עפר מן האדמה. ויפח באפיו נשמת חיים, דא שכונתא עלאה עדן תיובתא ועלה אתמר ועץ החיים בתוך הגן, דא עמודא דאמצעיתא, הגן שכונתא תתאה, תלת קטירין אינון נשמתא רוחא נפשא לגביה, ובהון ויהי האדם לנפש חיה, דאיהו מפיו ממש אתקרי לשכונתא דאיהי נשמת חיים).

21. הוא ברמב"ן. ור' במדרש הנעלם (פ' תוצא הארץ): א"ר יצחק אמר רב אחא, מאי דכתיב ונשמת שדי תבינם. אלא הנשמה היא מביאה לאדם להכיר את קונו, ולהכניסו בתורה ובמעשים טובים, עיי"ש.

וביזר דברי אמת (אות יג) כ': ושמעתי מפה קדוש הרב המגיד (רבי יחיאל מיכל מזלזטשוב) בחג השבועות שאמר דרוש גדול, ואמר על פסוק (איוב לב ה) ונשמת שדי תבינם, ר"ל שנקרא שדי (חגיגה יב). שאמר לעולמו

ענינים המה ענין אחד, דהנה כתיב (תהלים כג) ישגבך שם אלקי יעקב, פי' החזוק של איש ישראל הוא מחמת שם אלקי יעקב, שהמה חלק אלקי ממעל, וזהו (בלאגית מצ יא) כולנו בני איש אחד נחנו²², "איש" נוטריקון שם אלקי יעקב,

וזהו שפעם אחת כתיב (שמואל א' יג כג) כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול מחמת ששמו הגדול נכלל בשם כנ"ל, ופעם א' (תהלים לג יז) כתיב כי לא יטוש ה' את עמו ונחלתו לא יעזוב²³, "נחלה" הכוונה על נחלת יעקב, מחמת שישראל המה נחלת יעקב, לכן אל יפול לב האדם כאשר ישים אל לבו כי הרבה לפשוע ויכול ליפול ח"ו ברשת היצר הרע לתת מגרעת לעבודתו וייאש ח"ו את עצמו, לזה כתבה לנו התורה הק' שיחזק אדם את עצמו וידע שאם ישוב מיד יקבלו הקב"ה, כי חלק ה' עמו שהוא חלק אלקי ממעל ויחזור לשרשו, חלק ה' עמו ס"ת קו"ה, לרמוז שיקוה ויבטח בה' שימחול לו עונותיו על שהוא חלק ה', וזהו (איכה ג כד) חלקי ה' אמרה נפשי על כן אוחיל לו, ר"ל שהנפש אמרה לו שאוחיל לה' על שהנפש הוא חלק ה', והב' יעקב חבל נחלתו, שיקוה להקב"ה שיקבל תשובתו על שהוא נחלת יעקב, כמ"ש במדרש²⁴ באם אדם מרחק א"ע מאיזה דבר ואין לו עוד שום שייכות לאותו דבר אז הוא בוש לחזור להדבר ההוא, אבל אם מרחק את עצמו מנחלת אבותיו אינו בוש לחזור, מחמת שיש לו עוד

די, ר"ל שענין העולם היה משתלשל מרוחניות לחומריות, והכל כדי שישוב על ידי האדם הצדיק במחשבתו הטהורה להיות תענוג גדול, כי שמועה טובה מארץ מרחק (משלי כה כה), ותענוג גדול יש לאדם כשמוצא מטמון באשפה, כך יש להשי"ת תענוג שמחומריות גדול יזדככו בני אדם לשוב כבראשונה, ורצה העולם להתפשט יותר, היינו שיהיה חומריות יותר, כדי שיהיה להשי"ת תענוג יותר, ואמר השי"ת לעולמו די, מפני שהבין שלא יהיה באפשרי אם ח"ו יהיה יותר חומרי לא יהיה באפשרי לשוב עוד האדם לדביקות, ובלעדי זה למה לו העולם, כי העולם לא נברא אלא לצוות (ברכות ו:), ר"ל לדביקות הבורא: וזהו ונשמת שדי, ר"ל הנשמה הבאה מהשי"ת שנקרא שדי על שם שאמר לעולמו די, תבינם, ר"ל דבר זה תודיע לנו בינה שנבין שלא נברא העולם בעבור החומריות, רק כדי לשוב לשורשו, שאם לא כן למה אמר די, והבין זה.

22. ובמד' תהלים (ק"ט): אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה. אברהם, יצא ממנו ישמעאל. וכן בני קטורה. יצחק, יצא ממנו פסולת, עשו וכל אלופיו. אבל יעקב העמיד שנים עשר שבטים וכולם שלמים להקב"ה, שנאמר (בראשית מב יא) כולנו בני איש אחד נחנו כנים אנחנו. (וכ"ה בויק"ר לו ה).

23. ראה רות רבה (ב יא): ותקם היא וכלותיה וכו' כתוב אחד אומר כי לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזוב וכתוב אחד אומר כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול א"ר שמואל בר נחמני פעמים שהוא עושה בעבור עמו ונחלתו ופעמים שהוא עושה בשביל שמו הגדול א"ר איבי כשישראל זכאין בעבור עמו ונחלתו וכשאין ישראל זכאין בעבור שמו הגדול ורבנן אמרי בא"י בשביל עמו ונחלתו בחוצה לארץ בעבור שמו הגדול שנאמר (ישעיה מח יא) למעני למעני אעשה.

24. שמו"ר לג ז: תורה צוה לנו משה וכו' אל תקרי מורשה אלא ירושה, ירושה היא לישראל, לעולם משל לכן מלכים שנשבה כשהוא קטן למדינת הים אפילו לאחר כמה שנים אינו בוש מפני שהוא אומר לירושת אבותי אני חוזר, כך ת"ח שהוא פורש מן התורה והלך והתעסק בדברים אחרים אפילו לאחר כמה שנים הוא מבקש לחזור אינו בוש מפני שאומר לירושת אבותי אני חוזר.

שייכות בה ואומר לנחלת אבותיו הוא חוזר, וזהו מי אל כמוך וכו' לשארית נחלתו, ר"ל כנ"ל אפילו אם אדם אין לו שום זכות, עם כל זאת הקב"ה נושא עון וכו' מחמת לשארית נחלתו על שנשאר אצלו הכח הזה שלירושת אבותיו הוא חוזר, וזהו שאנו אומרים אבל אנחנו עמך בני בריתך וכו' כנ"ל, הגם שאנו מעצמנו אין לנו שום זכות בכל זה, אין אנו מתייאשים עצמנו כי אנו בני אברהם יצחק ויעקב, וגם יש לנו שורש מכביכול, ומרומז בתיבת אב"ל נוטריקון ב'נים א'תם ל'יה' (דברים יד 25) וגם ר"ת ל'קדושים א'שר ב'ארץ המה (ספרי טז ג) 26, לרמז כנ"ל אשר מכת שניהם נקוה אשר הקב"ה יקבל התשובה שלנו תמיד.

או יאמר יעקב חבל נחלתו, חבל הוא ענין קשירה שאדם קשור חבל בחבל, ר"ל שהאדם צריך להיות נקשר בקשר חזק ואמין בנחלת יעקב 27, אבל קודם הסליחה אי אפשר שיהיה אדם נקשר בנחלת יעקב, ועל זה אנו מבקשים (שמות לו ט) וסלחת לעוונינו ולחטאתינו, ר"ל שתסלח לנו החטאים והעוונות, כדי "ונחלתנו", שנוכל להיות קשורים בנחלת יעקב בקשר חזק.

25. ובקידושין לו. א': תניא בניס אתם לה' אלהיכם בזמן שאתם נוהגים מנהג בניס אתם קרוים בניס אין אתם נוהגים מנהג בניס אין אתם קרוים בניס דברי ר' יהודה רבי מאיר אומר בין כך ובין כך אתם קרוים בניס.

26. נר' מר' תהלים שם: לקדושים אשר בארץ, שאין הקב"ה קורא לצדיקים קדושים עד שינתנו בארץ עד יום מיתה. למה שיצר הרע מיצר את האדם בעולם הזה ואינו מאמין בהן עד יום מיתה וכו' ואפילו אבות לא נקראו קדושים עד שנתנו בארץ וכו', מכאן סמך משה ואמר, זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך].

27. בתניא (אגרת התשובה, פ"ה בא"ד) כ': ז"ש כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו פי' כמו חבל עד"מ שראשו א' קשור למעלה וקצהו למטה. כי הנה פשט הכתוב מ"ש ויפח הוא להורות לנו כמו שעד"מ כשהאדם נופח לאיזה מקום אם יש איזה דבר חוצץ ומפסיק בינתיים אין החבל הנופח עולה ומגיע כלל לאותו מקום ככה ממש אם יש דבר חוצץ ומפסיק בין גוף האדם לבחי' החבל העליון. וכו', כמ"ש בישעיה כי אם עוונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלקיכם.

ור' מאור ושמש שכ': וזהו אמרו וכו' כי ישראל הם באחדות גמור מפני אשר חלק ה' עמו ביאורו שכשם שאין באפשרי לתת חלק בעצמות ה' כך הם עמו יען אשר יעקב חבל נחלתו שהם מתאחדים זה בזה כחבל וקשורים באין סוף יתברך על כן אין באפשרי להתדמות לאחדותם של ישראל.

מאמרי יום הכיפורים תרנ"ב

ערב יוהכ"פ

כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו (ויקרא טז ט), נראה לבאר ע"פ מש"כ בספרים²⁸ שעשיית המה נגד העשר ספירות הקדושים, ובאם איש ישראל ח"ו פגם יכול בכל אחד מהימים הנ"ל לתקן את הפגם מהספירה השייכת לאותו יום. ור"ה הוא נגד הספירה הראשונה שהיא מלכות, לכן אנו אומרים ותמלוך אתה הוא ה' אלקינו ומזכירים ענין מלכות לתקן הספירה הנ"ל, וכן הוא כסדר עד יוהכ"פ שהוא נגד הספירה הגבוה מעל גבוה הנקראת כת"ר, כי ידוע שיש ארבעה עולמות איצילות בריאה יצירה עשייה, ובכל עולם יש עשר ספירות והמה כולם יחד ארבעים ספירות, וזהו (לנסיס סה ג) ארבעים יכנו לתקן הארבעים ספירות, ובסדר על חטא יש ג"כ כמנין הספירות עם העולמות²⁹ לתקן כנ"ל, וכל א' מספירות עולה למעלה ראש, וכל ספירה גבוהה מחברתה, ממילא הפגם בכל ספירה הוא יותר גדול מהספירה שלפניה וקשה לתקנה, ולכן ברי"ה ועשרת ימי תשובה לא יתוקן עם התשובה רק הספירות שהמה למטה מספירות כת"ר, אבל הספירות כת"ר שהיא גבוה מעל גבוה והפגם הוא גדול עד למאד אי אפשר לתקן עד יום הכיפורים, שהוא יום מחילה וסליחה ועיצומו של יום מכפר³⁰, ומהתפילות של ישראל נעשה התיקון ונעשה כתר למעלה, כמ"ש במדרש עה"פ

28. כ"כ בציוני (פ' אמור, ויקרא כג כד) ובשלה"ה במס' ר"ה (בתורה אור בסופו בשם הרמ"ק).

29. שיש מ"ד פעמים "ועל חטא" בוידי יוה"כ.

30. יומא פז. - רבי אומר על כל עבירות שכתורה בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יום הכפורים מכפר. ובכריתות (יח): ויום הכפורים במקום אשם תלוי קאי.

ובכנסת יחזקאל (לבן רבינו, אדמו"ר רבי יחזקאל זצלה"ה מראדומסק) למוצאי יו"כ אי: הנה במוצאי יו"כ האחרון שנת תרע"א שנה האחרונה לימי חייו, שאל כ"ק אדמו"ר זצוקלה"ה להאנשים היושבים סביב השלחן אם זוכרים דברי כ"ק אביו אדמו"ר זצוקלה"ה בעל חסד לאברהם במוצאי יום הכפורים בשנה האחרונה לימי חייו בעת הפרדו מעל השלחן, ואמר כ"ק אדמו"ר זצוקלה"ה שאביו כ"ק אדמו"ר זצוקלה"ה אמר אז, שאף דאין הלכה כרבי דיום הכפורים מכפר בלא תשובה, אמנם מי שיש לו אמונה שלימה שיום כפור מכפר, זה בעצמו נחשב לו לתשובה, ויש בכח קדושת יום הכפורים לכפר עליו עכדה"ק. [והן הן המאמרים המופיעים כאן לראשונה].

(וכ' בתפארת שלמה ליו"כ (ד"ה כי ביום הזה): כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו (ויקרא טז ט), הנ"ל לפי מ"ש בגמ' עצומו של יום מכפר. הוא להיות כי הקב"ה חפץ כיום בדביקות של ישראל שיתעלו היום למעלה מבחי' המלאכים להיות ראויים לעמוד בהיכל המלך לכך הנה בע"כ אי אפשר זה בלתי היות ישראל מטוהרים מכל שמץ ודופי ח"ו כמ"ש (ישעיהו נט ב) כי עוונותיכם היו מבדילים כו' ע"כ הנה עוצם וכוחו של יום הזה גורם שימחול ויסלח הקב"ה לכל עוונם ולא יראה בהם ערוות דבר כדי שיהיו ראויים לעמוד לפני המלך בדביקות הנעלה ההוא. וכמו שמבואר זה בזוה"ק (ח"ג סט): ר' יהודה אמר זכאין אינון ישראל דקוב"ה אתרעי בהו ובעא לדכאה להו דלא ישתכ בהו חובא בגין דיהון בני היכליה וידורון בהיכלי' ע"ש).

(תהלים סה ג) שומע תפילה עדיך וכו', עדיך הוא לשון כתר מלשון איש עדיו עליו (שמות לו ד), ר"ל שמתפילות ישראל נעשה כתרים למעלה³¹, אבל בלא מחילת עוונות איככה נוכל להביא כתר למלך בידיים מטונפות, ונראה לי שזהו הסמיכות שומע תפילה עדיך כל בשר יבואו, ר"ל הן אמת שאתה שומע תפילות ומהתפילות נעשה כתר למעלה לכבודו יתברך, אבל דברי עוונות גברו מני (סס סס ז) ואיככה נוכל להביא לך כתר בידיים מטונפות, לכן נבקש ממך פשעינו אתה תכפרם, שדוד המלך ביקש מהקב"ה פשעינו אתה תכפרם, דידי ודידהון³², ולכן ביום הכיפורים שהוא יום סליחה מחילה וכפרה ונעשה מהתפילות כתרים למעלה, אנו אומרים בכל הארבעה תפילות של יוהכ"פ קדושת כתר לתקן הכתרים מארבע עולמות, וזהו כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם, כל החטאים יתכפרו אפילו מה שנוגע הפגם בגבוה מעל גבוה, לפני ה' תטהרו, תטהרו' בגי' כתר', לרמז שטהרה יהיה באופן כזה שיהיה תיקון גם לספירות כתר, שנוכל לעשות בתפילתנו כתרים למעלה³³.

מי יעלה בהר ה' כו' נקי כפים ובר לבב (תהלים כד ג), נראה לי ע"פ מה שכתוב בירושלמי על הכתוב נישא לבבנו אל כפים³⁴, נישא לבבנו אל כפים כוונתו שיהיה שוה אצל אדם מחשבות הלב כמו גזל של כפים³⁵, כמו שישמור אדם את עצמו מן הגזל כן ישמור אדם את עצמו ממחשבות של לבו שלא יחשוב ח"ו מחשבות זרות, וזהו נקי כפים ובר לבב כנ"ל שהלב

31. יסודו במד' (שמו"ר כא ד) שכ': ומאחר שכל הכנסיות גומרות כל התפלות המלאך הממונה על התפלות נוטל כל התפלות שהתפללו בכל הכנסיות כולן ועושה אותן עטרות ונותן בראשו של הקב"ה שנאמר עדיך כל בשר יבאו ואין עדיך אלא עטרה שנאמר (ישעיה מט) כי כלם כעדי תלבישי וכה"א (שם) ישראל אשר כן אתפאר שהקב"ה מתעטר בתפלתן של ישראל שנאמר (יחזקאל טז) ועטרת תפארת בראשך.

32. ע"פ פסיקתא דר"כ ד"איכה" (אות ד): כה אמר ה' צבאות התבוננו וקראו למקוננות ותבאנה וגו' (ירמיה ט טז), ותמהרנה ותשאנה עליהם נהי אין כתי' כן, אלא ותשאנה עלינו נהי (שם יז), דידי ודידהון, ותרדנה גיניהם דמעא אין כתי' כן אלא ותרדנה עינינו דמעא (שם), דידי ודידהון, ועפעפיהם יזלו מים אין כתי' כן אלא ועפעפינו יזלו מים (שם), דידי ודידהון. (וכ"ה בפתחתא דאיכ"ר ב).

33. וראה דברי רבנו בחסד לאברהם לעיו"כ (ד"ה הנה עיו"כ)

34. ירושלמי תענית (ח. פ"ב ה"א) דרש ר' בא בר זבדא נשא לבבנו אל כפים ואיפשר כן אית בר נש דנסב ליביה ויהיב גו ידיה. אלא מהו נשא נשוי ליבינן לכך ידינן ואחר כך אל אל בשמים, כך אם יהיו השרץ בידו של אדם אפילו טובל במי שילוח או במי בראשית אין לו טהרה עולמית השליכו מידו מיד טהר.

35. ר' שמו"ר כב ג: ומנין שכל מי שמרחיק עצמו מן הגזל תפלתו זכה שנאמר (תהלים כד) נקי כפים ובר לבב, מה כתיב אחריו (שם) ישא ברכה מאת ה'. (וכ"ה בתנחומא (צו א) לגבי גזל).

יהיה בר וזך כמו הכפים, מי יעלה "מי" רומז על עולם הבינה³⁶ עולם התשובה כידוע³⁷, ר"ל על ידי התשובה יש עליה לאיש ישראל, וזהו כי ביום ה'זה י'כפר ע'ליכם ל'מ'הר ר"ת יעלה, לרמוז זאת אשר ביום הכפורים שנתעורר עולם הבינה עולם התשובה לא רק שיש בו מחילה וסליחה לישראל אלא עוד יש להם עליה למעלה³⁸.

סגסג

אמר רבי עקיבא אשריכם ישראל וכו' ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים (יומא פס: במשנה), נראה לבאר דהנה כתיב (שמות לו ו-ז) נושא עוון ועובר על פשע ורב חסד, חסד לבד הוא ג"כ רחמים³⁹ וחסד, ורב חסד הוא יותר גבוה, ר"ל ע"י שהקב"ה הוא רב חסד בשביל זה הוא נושא עוון ועובר על פשע, אבל באם היה המחילה והסליחה ע"י מלאך לא היה באפשר שיקובל התשובה מפני שהיה יכול להיות קטרוג למעלה ח"ו⁴⁰, וזהו (יומא פז.) גדולה תשובה שמנעת עד כסא הכבוד, גדולה היא חסד כידוע ר"ל שזהו החסד שהתשובה מגעת עד כסא הכבוד בעצמו

36. בזוה"ק (ח"ב קיז.): מי זאת עולה מן המדבר וגו', מי זאת ודאי, מסטרא דמ"י איהו ודאי בינה, (וכ"ה בתיקו"ז תי' יג, דף כח.)

37. בשל"ה (פ' נשא, דרך חיים) כ': ודע כי התשובה קורעת כל שטרי חובות שבעולם, כי היא למעלה מכל שרי הקטיגור, והשבים אליה לא ייראו מפחד הרעה. והסוד נמרץ ונפלא, כי ה' צבאות יעץ ו'מי' יפר, וידו הנטויה ו'מי' ישיבנה (ישעיה יד כז), וכתיב לפני זעמו 'מי' יעמוד ו'מי' יקום בחרון אפו (נחום א ו). כי התשובה נקראת 'מי', שנאמר (ישעיה מ כו), שאו מרום עיניכם וראו 'מי' ברא אלה, את 'מי' נועץ ויבינהו' (ישעיה מ יד) וכו', והענין כי הוא גזר דין של מעלה, נמלכין בבינה למעלה, ובנצח ובהוד למטה הנקראים צבאות וכו', אמנם חכמי הקבלה קראו לבינה לבד תשובה משני טעמים. האחד לפי שהכל שב אליו ביובל הגדול. ועוד שהנחת הרוח הזך הפנימי הבא מהחכמה ומאין סוף יתברך, הוא שם תדיר בלא הפסק, ולשון תשובה מלשון בשובה ונחת תושעון (ישעיה ל, טו). וכשברא הקב"ה את העולם, קדם לבריאת העולם התשובה שהיא מן הדברים שנבראו קודם שנברא העולם, שנאמר, בטרם הרים יולדו וגו'. והטעם, לפי שגלוי וידוע לפניו מה שעתיד להיות, לכך הקדים לו התשובה, שאם ישוב מחטאו אין לך דבר שעומד בפני בעל תשובה וכו', ועל כן נקראת בשמו של מלך וכו' עד כאן לשון פי חכם חן (הרקנאטי).

38. וראה בזה תפארת שלמה ליוה"כ, ד"ה א"י אמר ר"ע.

39. ר' זוה"ק (ח"ג דף קמה): מהו חסד, רחמי גו רחמי.

40. ר' חסד לאברהם לשבת שובה (ד"ה שובה ישראל), דבמעשה דמנשה רואים שהמלאכים מעכבים התשובה, ועל כן ועתר לו ה' בעצמו, וז"ש שובה ישראל עד ה' אלקיך, עי"ש.

[וראה ילקוט שמעוני (תהלים כה, ובפסיק"ר): טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך וגו' (תהלים כה ח) שאלו לחכמה החוטא מהו עונשו אמרה להם וחטאים תרדף רעה (משלי יג כא), שאלו לנבואה החוטא מהו עונשו אמרה להם הנפש החוטאת היא תמות, (יחזקאל יח ד) שאלו לתורה חוטא מה עונשו אמרה להם יביא אשם ויתכפר לו, שאלו להקב"ה החוטא מהו עונשו א' להם יעשה תשובה ויתכפר לו הדא היא דכתי' טוב וישר ה' וגו' (תהלים כה ח).]

לא על ידי מלאך, וזהו (וימיו 7 ו 6) אם תשוב ישראל אלי תשוב, ר"ל אתם ישראל תוכלו לשוב בתשובה כי אלי תשוב שהתשובה מגיעה אלי ולא ע"י מלאך, וזהו אשריכם ישראל שיש תקנה לכם שתוכלו לשוב, כי מי מטהר אתכם אביכם שבשמים בעצמו והוא רב חסד וישא לפשעכם ותטהרו.⁴¹

העיקר אצל ישראל הוא האמונה. והאמונה הוא ב' ענינים, א' שיאמין שהקב"ה הוא מוחל וסולח ועל ידו יכול לבוא לתשובה⁴², וב' שיאמין שהקב"ה הוא עילת העילות וסיבת כל הסיבות ואל יבטח עצמו בשום סיבה בעולם באומרו שאם יבטל הסיבה ההיא לא יהיה לו צרכו ופרנסתו⁴³, רק יבטח בה' שימצא לו סיבה אחרת שהכל בידו, וצריך אדם לעשות תשובה על זה בהרטה ועזיבה ויאמין ויחזק את עצמו בבטחון כבורא כל עולמים, וזהו שכתוב (תצט יד ט) שובה ישראל עד ה' אלקיך, ע"ד בני' בטחון, לרמוז שצריך אדם לשוב בתשובה שלימה על עוון בטחון כנ"ל, ויקבל על עצמו שיהיה לו בטחון רק על ה' אלקיך, כמ"ש אחר זה (ס"ז י"ז) אשור לא יושענו על סוס לא נרכב, אשור וסוס המה ענינים שבוטח בדברים מזה העולם, ולא נאמר עוד אלקינו למעשה ידינו, אלקינו הוא הכוחות, ר"ל לא נאמר עוד למעשה ידינו שהמה הכוחות שנותנים לנו כל צרכינו, רק נבטח בה' כי הוא נותן כח לעשות חיל⁴⁴.

41. ובחסד לאברהם לשבת שובה (ד"ה הנה מצינו) כ' רבינו שע"י שהשי"ת נושא עון, עי"ז אפשר לשוב אליו בתשובה.

42. עפ"י ד' הרמב"ם (פ"ג מהלכות שגגות הל' י) אין יום הכפורים ולא החטאת ולא האשם מכפרין אלא על השבים המאמינים בכפרתן. (והו"ד רמ"א או"ח סי' תר"ז ס"ו).

43. ר' חובות הלכות בהקדמה לשער הבטחון (הי' מעלות שיש להבוטח בהשי"ת מעל בעל הכימיה סומך על אומנותו).

44. עפ"י דברים ח יח: וזכרת את ה' אלקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל וגו':

[וראה אוה"ח שם: וזכרת את ה' וגו', פירוש שצריך לתת לבו על טובתו, כי מה' היתה לו, ודבר זה יעירחו תמיד להכיר בוראו והשגחתו עליו, ותחילת תחבולות יצר האדם הוא להשכיחו דבר זה, ודרך זה יכנס לאכזר].

מוצאי יוהכ"פ

בּוֹרָא נִיב שְׁפֵתִים שְׁלוֹם שְׁלוֹם לְקִרְוֹב וְלִרְחוֹק (שְׁפִיעִיטוּ מ' יע), דְּרִשְׁיָנָן עֵלָה בְּגַמ' (בְּכִסּוֹף לז): שְׁהִיָּה רְחוֹק וְנִתְקַרְב' ⁴⁵, נִרְאָה לִי שְׁזָהוּ שְׁכֵתֵב הַרְמַב"ם (פ"ז מִהַל' מַסּוּפֵה ה"ו) ⁴⁶ שְׁקוּדֵם הַתְּשׁוּבָה נִקְרָא מְרוּחֵק וּמְשׁוֹקֵץ וּמִתּוֹעֵב וְלֵאחֵר הַתְּשׁוּבָה נִתְקַרְב', וְזָהוּ בּוֹרָא נִיב שְׁפֵתִים ר"ת בְּש"ן וְגַם נִזְוֵן שְׁיַעֲרֵי בִינָה ר"ת בְּש"ן, לְרַמּוֹ שְׁאֵחֵר הַתְּשׁוּבָה שְׁאִישׁ יִשְׂרָאֵל עוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה שְׁהוּא מְעוֹלֵם הַבִּינָה הַנִּקְרָא אִם כְּמ"ש (מַשְׁלֵי ג) כִּי אִם לְבִינָה תִקְרָא, וְכִידוּעַ שְׁלוֹם, נִתְקַרְב' וּזוֹכָה אִישׁ יִשְׂרָאֵל לְשְׁלוֹם הַרוּמוֹ עַל הַסּוֹכָה הַנִּקְרָאת סוֹכַת שְׁלוֹם ⁴⁷, אָמַר ה', אֲמִירָה הוּא לְשׁוֹן אַהֲבָה, ר"ל שְׁאֵחֵר הַתְּשׁוּבָה נִתְקַרְב' אִישׁ יִשְׂרָאֵל וּזוֹכָה לְבַחֲיַנַּת אַהֲבָה, וְזָהוּ מַה שְׁכ' (דְּכִימִים לז-א) וְשֵׁבַת עַד ה' אֱלוֹקֶיךָ וְכוּ' וְשֵׁב ה' אֱלֹקֶיךָ וְכוּ' וְרַחֲמֶךָ, מִלְּשׁוֹן אַהֲבָה כְּנ"ל, וְזָהוּ (שֵׁס לז) וּמִל' ה' אֱלֹקֶיךָ אֵת לְבַבְךָ וְכוּ' לְאַהֲבָה אֵת ה' אֱלֹקֶיךָ כְּנ"ל, שְׁאִישׁ יִשְׂרָאֵל יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה בְּכָל כַּחוֹ וְיִהְיֶה יִרְאָ שָׁמַיִם, כִּי יִרְאָה וְתְשׁוּבָה אַחַת הִיא כְּמ"ש בְּתִיקוּנִים ⁴⁸ הַצִּירוּף בְּרֵאשִׁית הוּא שֵׁב בִּירְאָת ה', כְּמ"ש (שֵׁס יב) וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל וְגו' כִּי אִם לִירְאָה וְאִין וְעַתָּה אֵלָּא תְּשׁוּבָה ⁴⁹, וְכִשְׁבִּיא אִישׁ יִשְׂרָאֵל לְבַחֲיָ תְּשׁוּבָה וִירְאָה יִשְׁפִיעַ לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם בַּח' אַהֲבָה, וְזָהוּ (יְכִמִּיטוּ ז) אִם תְּשׁוּב יִשְׂרָאֵל אֵלֵי תְּשׁוּבָה, ר"ל שְׁאִם תְּשׁוּב תִּזְכָּה שְׁתַּהֲיֶה בְּבַחֲיַנַּת יִשְׂרָאֵל כְּצִדִּיק מְעִיקְרָא, וְזָה (שְׁפִיעִיטוּ טז ז) יַעֲזוּב רִשְׁעֵי דְרַכּוֹ הַרְשָׁעֵי יַעֲזוּב הַדְּרָכִים שְׁלוֹ, 'וְאִישׁ' מִי שְׁהוּא בְּבַחֲיַנַּת אִישׁ 'אִין מַחֲשַׁבּוֹתֵינוּ' מַחֲשַׁבּוֹת שְׁלוֹ יִהְיֶה נַחֲשֵׁב בְּעִינֵינוּ לְאוֹן, 'וְיִשׁוּב אֵל ה'' וַיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה עַל זֶה 'וִירְחַמְהוּ, ר"ל כְּנ"ל ע"י שִׁישׁוּב אֵל ה' יִשְׁפִיעֵנו לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם בַּחֲיַנַּת אַהֲבָה שִׁיאַהֲב לְהַשֵּׁם יִתְכַרֵךְ, אַהֲבָה מִתְרַנֵּם מִרְחָם ⁵⁰.

45. "דאמר רבי אבהו מקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורים אינם עומדין שנא' שלום שלום לרחוק ולקרוב, לרחוק ברישא והדר לקרוב, ורבי יוחנן אמר לך מאי רחוק שהיה רחוק מדבר עבירה מעיקרא ומאי קרוב שהיה קרוב לדבר עבירה ונתרחק ממנו השתא".

46. "גדולה תשובה שמקרבת את האדם לשכינה, שנא' שובה ישראל עד ה' אלקיך ונאמר ולא שבתם עדי נאם ה' ונאמר אם תשוב ישראל נאם ה' אלי תשוב, כלומר אם תחזור בתשובה כי תדבק, התשובה מקרבת את הרחוקים אמש היה זה שנאווי לפני המקום משוקץ ומרוחק ותועבה והיום הוא אהוב ונחמד קרוב וידיד" ע"ש.

47. זוה"ק ח"ג דף רנז, ור' גם בח"א דף מת.

48. תיקו"ז (תי' ג, דף יח:); בראשית, תמן ירא"ת, מה אשתאר מאינון אתוון, ש"ב, ורזא דמלה שב ביראת ה'.

49. ב"ר כו: א' אין ועתה אלא תשובה שנא' ועתה ישראל מה ה' אלקיך וגו'.

50. ר' בראשית כה כח - ויאהב יצחק את עשו, ובתרגו' ורחים, וכ"ה בכ"מ.

ויקהל משה את כל עדת בני ישראל (שמות לה א), ופירש"י ממחרת יום הכיפורים, ר"ל אחר שעשו ישראל תשובה העצה הוא שיוכלו להחזיק את עצמם בה לבל ישובו עוד לכסלה, העצה היא להקהיל את העם שיהיה להם אחדות, וזהו אחר יוהכ"פ הוא חג הסוכות שנקרא (שמות לד כג) חג האסיף, הכוונה היא כנ"ל לאסוף את העם שיהיה להם אחדות ויהיה להם עמידה וקיום⁵¹, שיוכלו להחזיק את עצמו ביראת ה' כל היום.

מאמרי חג הסוכות תרנ"ב

אישפיא דאברהם אבינו

(שבת קודש)

בתיב (ויקרא כג מז) בסוכות תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסוכות, והקשו המפרשים⁵² על אשר בתחילת הפסוק כתוב "תשבו" לשון נוכח ובסוף כתוב "ישבו" לשון נסתר, יראה לומר שהתורה הבטיחה לנו באם איש ישראל יקיים מצות סוכה בפועל ממש, "ישבו" יזכה לישוב הדעת שישגיג ע"י מצות סוכה, בחינת חכמה בינה ודעת, שהיו"ד נסתר רמז לחכמה שנסתר במוח⁵³, וסוכה הוא לשון הבנה כמ"ש (דברים כז ט) הסכת ושמע ישראל, הסכת אותיות הסכת⁵⁴, ושמיעה היא הבנה כמ"ש בגמ' (עירובין קב: וכו') לא שמיע לי כלומר לא סבירא לי, ר"ל "הסכת" מהמצות סוכה "ושמע ישראל" תזכו לבינה, וגם סכ"ת בנימטריא הדע"ת (עס הכול), לרמז כנ"ל שמצות סוכה מסוגלת לזה שיוכל אדם לבא על ידה לבחינת חכמה בינה ודעת.

51. [וראה כלי יקר (ויקרא טז ל) שכ' דיו"כ מכפר דוקא עבירות שלפני ה', דהיינו שבין אדם למקום יו"כ מכפר, אבל לא העבירות שבין אדם לחבירו וכו' ודרך העולם שביום כיפור מבקשין מחילה זה מזה ולמחרתו חוזרים לסורם, ע"כ נאמר (שמות לה א) ויקהל משה למחרת יו"כ, עשה אותם קהילה אחת כדי שיהיו כן כל ימות השנה, עי"ש].

52. ר' אור המאיר בדרוש לסוכות, מאור ושמש רמזי יום א' דסוכות.

53. ר' הקדמת תיקון"ו דף יז, ור' פי' הראב"ד לס' יצירה פ"ב מ"ג, ובשער הכוונות דרושי כוונת ק"ש דרוש ו' בענין יו"ד ראשונה ויו"ד אחרונה, ור' שער מאמרי רשב"י בפ"י ספרא דצניעותא פ"ב, ובשערי אורה שער ט' הספירה הב', ע"ש ובכ"מ.

54. בתפארת שלמה (לשמיני עצרת, ד"ה הסכת ושמע ישראל) כתב: "הנראה לרמז בזה גודל מעלת חג הסוכות. אשר כבר בארנו כי הוא עת וזמן המוכן לתשובה עלאה, רומז לאם עולם הבינה, וז"ש בסוכות תשבו לשון תשובה. וממילא נשאר הרשימו ממצות סוכה על כל השנה שיהיה ביכולתו ליחד שמו ית' בק"ש ולקבל עליו עול מלכות שמים באמת. וז"פ הסכת ה' סכת. ושמע ישראל היום נהיית לעם וכו' להיות בק"ש במחשבה נכונה כנ"ל" עי"ש.

אבל לבא לבחינה הנ"ל ממצות סוכה הוא עיקר עם התשובה⁵⁵, ששייב את הלב שמאל לימין⁵⁶, כי אם הלב הוא בחינת שמאל הוא בבחינת עין הדעת שמעורב בו טוב ורע, וזהו וידעת היום⁵⁷ שתוכל לבוא לבחינת הדעת, והשבות אל לבבך, אחר שתשיב את הלב שהוא בבחינת שמאל שתהפוך אותה להיות בחינת ימין כמו שהיה תחילת הבריאה שגבר הימין על שמאל, וזהו (איכה ב' א') השיבנו ה' אליך ונשובה חרש ימינו כקדם, ר"ל שאנו מתפללים ומבקשים מבורא כל עולמים שנוכה לעשות תשובה, ונוכל לחדש הימין כקדם בתחילת בריאת העולם, וכשאדם פוגם ח"ו בחטאים נתהווה ההיפוך מקדם כמ"ש (ס' ג' א') השיב אחר ימינו, שזה קאי על ישראל אשר בחטאים היו בבחינת אחר⁵⁸, גם קדם הוא ענין זריחה, "חדש ימינו כקדם", ר"ל שאנו מתפללים שנוכה לעשות תשובה שגם הימים שעברו יתחדשו ויזריחו, וזהו "אחור וקדם צרתני" (תהלים קל"ט ט), שהקב"ה ברא את האדם בבחירה חפשית שאף אם חטא והוא בבחינת אחור שיהיה יכול לעשות תשובה ולתקן את מעשיו ולהיות בבחינת קדם⁵⁹, וזה שיכול האדם לבוא לתשובה הוא מכח אבותינו הקדושים, וזהו אבותינו ספרו לנו (תהלים מד ט), "ספרו" הוא מלשון ספיר ויהלום, ר"ל שהאבות הקדושים האירו והזריחו לנו אור, ולכך נקרא

55. בתפארת שלמה לסוכות (ד"ה בסוכות תשבו) כתב: "בסוכות תשבו שבעת ימים. כבר בארנו שתשבו לשון תשובה כי עיקר השגת התשובה היא בסוכה, עולם הבינה (משלי ב' ג) אם לבינה תקרא וכו', וזה שסמכו אנשי כנה"ג ברכת השיבנו לברכת אתה חונן לאדם דעת, כי ענין התשובה העיקר צריך לבא לבחי' הדעת לנכון כי אם אין דעת הבלדה מנין (ירושלמי ברכות פ"ה ה"ב, דף ל"ט:). פי' שאינו יודע להבחין בין טוב לרע וכל דרך איש ישר בעיניו וכו' בסוכות תשבו שבעת ימים פי' ע"י התשובה תשובו למדרגה הראשונה כמו שהיה בשבעת ימי בראשית", ע"ש.

56. ר' ליקוטי שושנה (להנועם אלימלך): "שויתי ה' לנגדי תמיד, כי ידוע שלב חכם לימינו היינו היצר הטוב שהוא מסיטרא דהויה רחמים ולב כסיל לשמאלו שהוא יצר הרע מסיטרא דאלקים אחרים, והצדיק מהפך מדת הדין לרחמים ע"ד ומלאך רע יענה אמן בעל כרחך, וזהו הוא הפירוש שויתי ה' לנגדי כלומר מי שהוא לנגדי שהוא היצר הרע הפכתי אותו ושויתי ה'".

57. דברים ד' ל"ט: וידעת היום והשבת אל לבבך כי ה' הוא האלקים וגו'.

58. ר' יערות דבש דרוש ד' ש' (באד"ה והטעם נראה): "דיש להבין במה שנאמר בקרא (איכה ב' ג) השיב אחור ימינו, וכן נצב אחור ימינו, ומה היא זו, אבל כבר אמרו שלא זה שכינה ממקומה עד שעושה רושם, הרצון, כי מ"מ קצת השרה שכינתו במקומו, וכמו שאמרו (מגילה כח). אע"פ ששוממים קדושתן עליהן, כי מ"מ השכינה נשארה והיא בכוחל מערבי".

59. ב"ר ח' א': א"ר שמעון בן לקיש אחור למעשה יום האחרון וקדם למעשה יום הראשון הוא דעתיה דר"ש בן לקיש דאמר ריש לקיש וכו' אם זכה אדם אומרים לו אתה קדמת למלאכי השרת ואם לאו אומרים לו זכוב קדמך תוש קדמך שלשול זה קדמך.

אברהם אבינו איתן האזרחי⁶⁰, על שהזריח אור לישראל⁶¹, פועל פעלת בימיהם, פי' עשית להם נסים ונפלאות בימיהם "בימי קדם", על שימיהם היו בבחינת קדם, שקדם הוא זריחה.

איתא במדרש מור ואהלות קציעות כל בנרותיך⁶², שאם איש ישראל בנגד ח"ו בהקב"ה אם יעשה תשובה יתהוו מכל החטאים בשמים שיריחו ריח טוב, וזה הענין ג"כ מהד' מינים שע"י שאיש ישראל מקיים מצות ארבע מינים כתיקונם יהיה תיקון להמצוות מכל השנה שיתנו ריח טוב למעלה, וזה ג"כ הכח של הסוכה לפי מה דאיתא במדרש שאברהם אבינו היה דואג על הימים הראשונים ואמר לו הקב"ה לך טל ילדותך מה טל פורח למעלה אף עוונותיך פורחים למעלה⁶³, הכוונה מזה שהבטיח הקב"ה לאברהם אבינו שהעוונות שלו נעשים זכיות שפורחים

60. מד' משלי א: מאיתן האזרחי זה אברהם, דכתיב (ישעיה מא ב) מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו. (וכ"ה בויק"ר ט א).

61. ר' מאור ושמש (פ' עקב באד"ה ויענך וירעיבך): "והנה אבותינו אברהם יצחק ויעקב הם השיגו בשכלם שעיקר המכוון בבריאת העולם הוא לעשות בירור העולמות ולהפריד הקליפה מהקדושה ושמך כל יכולתם בזה ללקט הניצוצות הקדושות, והראשון היה אברהם אבינו ע"ה שהוא איתן האזרחי לשון א' זרח שהוא היה ראשון שהזריח אור אלהותו ית"ש בעולם התחתון, ולכן נטע אשל בבאר שבע ואמר וז"ל שנטע פרדס ובו כל מיני מגדים להאכיל כל העוברים ושבים להכניסם תחת כנפי שכינה ועל ידי זה היה מעלה הניצוצות הקדושות לשרושם".

וברמזי יום א דסוכות כ': "והנה אברהם אבינו ע"ה נקרא איתן האזרחי לשון א' זרח, שהוא היה הראשון שהזריח אור אלהותו יתברך בעולם על ידי שנתדבק במדת חסד כמאמר הכתוב הכתוב אחד היה אברהם וגו'. והנה התגלות בנין העולמות היה במדת חסד כמאמר הכתוב עולם חסד יבנה, ולכן אברהם אבינו שנתדבק במדת חסד הוא כולל בתוכו את כל האבות ואיהו יומא דאזיל עם כולי יומין, ובא עם כל אחד מהאבות האושפיזין עילאין כדי לכלול גם מדות הגבורות ושיתכללו בהחסדים לטובת הכנסת ישראל על ידי מצות סוכה", (וכ"ה באור המאיר פ' פינחס).

62. שהש"ר ו א: ובשוב רשע מרשעתו ויעש משפט וצדקה הוא את נפשו יחיה יש לך חייך גדול מתוך מזה אמר ריש לקיש ובלבד בתוהה על הראשונות, הא כיצד תני רבי שמעון בן יוחאי הרי שהיה אדם רשע גמור כל ימיו ובסוף נעשה צדיק גמור עליו הכ' אומר ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו וגו' אמר ר' יוחנן ולא עוד אלא שכל עבירות שעשה הקב"ה מונה אותן לו זכות הה"ד (תהלים מה ט) מור ואהלות קציעות כל בנרותיך כל הבגידות שבגדת בי הרי הן כמור ואהלות לפני, תני בן כמה שנים הכיר אברהם את בוראו ר' חנינא ור' יוחנן תרויהון אמרין בן מ"ח שנה הכיר אברהם את בוראו ר' שמעון בן לקיש אמר בן שלש שנים היה שנא' (בראשית כו ה) עקב אשר שמע אברהם בקולי מנין עקב.

63. בראשית רבה לט ח: לך טל ילדותך (תהלים קי ג), לפי שהיה אבינו אברהם מתפחד ואומר תאמר שיש בידו עון שהייתי עובר עבודת כוכבים כל השנים הללו, א"ל הקב"ה לך טל ילדותך מה טל זה פורח אף עוונותיך פורחים, מה הטל הזה סימן ברכה לעולם אף אתה סימן ברכה לעולם.

למעלה⁶⁴, וזהו ג"כ במצות סוכה, חג הסוכות מתרגם חגא דמטליא⁶⁵ שהמה אותיות מ"ל, לרמוז באם איש ישראל מקיים מצות סוכה כתיקונה עוונות שלו נעשים זכיות ויתהו כמו מל שעולה למעלה⁶⁶, וזהו ובשוב רשע מרשעתו וכו' אמר עליהם חיו יחיה⁶⁷, כפל הלשון לומר שיתהו מעוונותיהם זכיות ויהיה להם חיות כנ"ל, וגם הסוכה נקראת אהל כמ"ש (תהלים כו ה) כי יצפנני בסוכה וכו' בסתר אהלו, ואהל הוא ג"כ לשון אור כמ"ש (איוב כג ג) בחלו נרו עלי ראשי, ואהל הוא מין בושם מלשון מור ואהלות, ו"אהלות" אותיות "אלוהות" לרמוז כנ"ל, שמכח מצות סוכה יתהו החטאים כמו מיני בשמים, ויהיה בהם אור וחיות אלקות, כמ"ש בזהר הק' שכינתא פרסא גרפהא עליה מלעילא ואברהם וחמשה צדיקיא שויין מדוריהון עמיה⁶⁸, והוא מובן שכביכול השכינה הקדושה יורדת למטה יורדים כל המרכבה הקדושה.

איתא במדרש⁶⁹ בשעה שברא הקב"ה את עולמו עשה סוכה והתפלל בה יהי רצון שיעשו בני את רצוני, המדרש הזה הוא לימוד לאיש ישראל שהסוכה מסוגלת להתפלל בה שנוכה לעשות רצון הבורא יתברך, וזהו הסמיכות ובצל כנפיך ארנן דבקה נפשי אהריך (תהלים סג ח-ט), בצל כנפיך רמוז על הסוכה צילא דמהימנותא⁷⁰, "ארנן" רנה הוא אחת מעשר לשונות

64. בעבודת ישראל (ר"פ וירא ד"ה והוא יושב פתח) כ' על דברי המד': "ביאור דבריהם, כי אחר שנתקרב לבוראו בתשובה מאהבה אז וזונות נעשו לו כזכיות כנודע (יומא פו:), והטעם מחמת שע"י הזדונות בא למעלת בעל תשובה, ומסתמא המתקרבם אל אברהם למדו אורחותיו גם כן לעשות תשובה בשמעם ממנו תנחומי הקב"ה טל ילדותך" עי"ש.

65. תרגום ויקרא כג לד ובכ"מ.

66. ור' מש"כ רבינו בחסד לאברהם לסוכות ד"ה אי' במד' מור ואהלות.

67. יחזקאל יח כז-כח: ובשוב רשע מרשעתו אשר עשה ויעש משפט וצדקה הוא את נפשו יחיה. ויראה וישוב מכל פשעיו אשר עשה חיו יחיה לא ימות. (ומהכתוב הזה נדרש בשהש"ר הנ"ל שנעשות לו העבירות כזכיות).

68. בזה"ק (ח"ג דף קג:): תא חזי בשעתא דבר נש יתיב במדורא דא צלא דמהימנותא שכינתא פרסא גרפהא עליה מלעילא ואברהם וחמשה צדיקיא אחרנין שויין מדוריהון עמיה, אמר רבי אבא אברהם וחמשה צדיקיא ודוד מלכא שוין מדוריהון עמיה, הה"ד בסכות תשבו שבעת ימים.

69. מד' תהלים עז: ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון אמר רבי ברכיה מתחלת ברייתו של עולם עשה הקב"ה סוכה בירושלים כביכול שהיה מתפלל בתוכה ואומר יהי רצון מלפני שיהו בני עושין רצוני כדי שלא אחריב ביתי ומקדשי שנא' ויהי בשלם סוכו ומעונתו.

70. וזה"ק (ח"ג דף קג:). ועל דא בסכות תשבו שבעת ימים מאי קא מיירי בגין דכתיב (שה"ש ב ג) בצלו חמדתי וישבתי ופריו מתוק לחכי ובעי בר נש לאחזאה גרמיה דיתבי תחות צלא דמהימנותא.

של תפלה⁷¹ ר"ל כנ"ל, ובכח מצות סוכה יהיה לאיש ישראל התחזקות שיוכל להחזיק את עצמו בתורה ועבודה, ולא ישלוט בהם זרים ח"ו.

וזהו שנקראת הסוכה אור המקיף, שהיא מקפת את האדם סחור סחור בל ישלוט בו שום רע ח"ו⁷², וזהו "מעמה כי טוב סחרה" (משלי לא יח), ר"ל המעם כי טוב הסוכה שהוא מקפת את האדם סחור סחור, אף שהאדם יוצא מביתו החוצה והוא ענין גלות⁷³, מ"מ טוב הוא כי בעבור זה לא יכבה בלילה נרה, ר"ל הנשמה שנקראת נר כמ"ש (משלי כ טו) נר ה' נשמת אדם – לא תכבה, כי הסוכה מזרחת אור בהנשמה, כי הסוכה נקראת אהל ואהל הוא לשון אור כדאיתא בגמ' על הפסוק ומשה יקח את האהל שלקח את האור⁷⁴, ועל כן כל איש ישראל שמקיים מצות סוכה כתיקונה היא נותנת לו חיות ואור שיכול להחזיק את עצמו בהקדושה⁷⁵.

71. דב"ר ב א.

72. ור' מש"כ רבינו בחסד לאברהם לסוכות (ד"ה אי' במד' מתחילת בריתו).

73. כ"כ ביערות דבש (דרוש ו), וכ' שם שלכך אמרו חז"ל (סוכה ב.) צא מדירת קבע ושב בדירת עראי עי"ש, ומצינו גם בל' תפלת יה"ר קודם סוכה: "ובזכות צאתי מביתי החוצה ודרך מצותיך ארוצה, יחשב לי זאת כאלו הרחקתי נדוד".

74. ר' שבת פח.: ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב (שמות לג ו) אמר רבי חמא ברבי חנינא בחורב טענו בחורב פרקו בחורב טענו כדאמרן בחורב פרקו דכתיב ויתנצלו בני ישראל וגו' אמר רבי יוחנן וכולן זכה משה ונטלן דסמיך ליה ומשה יקח את האהל.

ובשער הפסוקים להאריז"ל (שה"ש ז, עה"כ מצאוני השומרים) א': "הנה ר"ת מעלי שמרי החומות הוא משה. וכבר ידעת, כי כשעשו ישראל את העגל, התנצלו את עדיים והרדיד שעליהם, שנתן להם בחורב. ומשה זכה ליקח את כולם. וז"ס מש"ה, ויתנצלו בני ישראל את עדיים מהר חורב, וסמיך ליה, ומשה יקח את האהל, ודריש אהל מלשון אור, כמו בהלו נרו עלי ראשי, וכמו לשמש שם אהל בהם שהוא לשון אור".

75. ר' תפארת שלמה לסוכות (ד"ה ויהי בשלם): "ויהי בשלם סוכו וכו' (תהלים עו ג) אי' במד"ר קודם שברא העולם עשה לו סוכה בירושלים ואמר יה"ר שיכבשו רחמי את כעסי ואתנהג עם בני במדת הרחמים הנה נ"ל דהנה כתיב (ויקרא כג מא) וחגותם אותו חג לד' שבעת ימים בשנה מלת בשנה הוא מיותר אך הנה כפי המבואר במד"ר הנ"ל הנה הרצון הטוב על בריאת העולם הי' בסוכה וכו' וזהו (שם כג מב) בסוכות תשב"ו שבעת ימים ר"ת שבת, וזהו וחגותם חג לד' שבעת ימים בשנה פי' אותם השבעת ימים של סוכות הם המשפיעים הרצון הטוב על כל השנה והם העיקר מכל השנה".

ברוך ה' אישר נ'תן מ'נוחה לעמו ישראל⁷⁶, ר"ת אמ"ן לשון אמונה ובטחון בהקב"ה, ואם אדם מאמין ובוטח בה' אזי יש לו מנוחה⁷⁷, איתא בספרים אמ"ן גי' סוכ"ה בני' השמות הקדושים הוי"ה ואדנ"י⁷⁸ ב"ה, לרמוז אשר ממצות סוכה יוכל אדם לבוא לאמונה ובטחון בבורא כל עולמים⁷⁹, וזהו שנקראת הסוכה בזהר הק' צילא דמהימנותא⁸⁰, ובשביל שכל החיזוק של איש ישראל הוא האמונה, ולמה רגשו גויים ואומרים נ'נתקה א'ת מ'וסרותימו (ספליס ז א-7) ר"ת אמ"ן, שהמה רוצים למעט האמונה מישראל, אבל יושב בשמים ישחק, והבחינה לעתיד לאומות העולם יהיה ג"כ מצות סוכה, כמ"ש בנמ' (ע"ג): כל הענין של למה רגשו גוים וכו' על מצות סוכה לעתיד.

פסק

76. בזמר לשבת 'כל מקדש', והוא ממלכים א' ח נו, בתפילת שלמה המלך בחנוכת בהמ"ק.

77. יעו' בחובות הלבבות בהקדמה לשער הבטחון: "והבוטח בה' הוא תובע מסיבות הטרף מה שיש בו יותר מנוחה לגופו ושם טוב לו, ופנאי ללבו, ומה שהוא מפיך יותר לחובות תורתו עם יתר אמונתו כי הסיבה לא תוסף לו בחוקו ולא תחסרוה ממנו מאומה אלא בגזירת האלקים יתברך".

78. ר' פרי הארץ (בדרוש לחג הסוכות): "והנה היראה והשמחה שנמשך אליו אח"כ באמונתו הוא הנקרא צלא דמהימנותא כי הוא הפנימיות והמקיפים של האמונה כמאמר (גיטין טו.) בבואה ובבואה דבבואה שהם הצללים שהם המקיפים השומרים לאדם וכן היא היראה והשמחה של מצוה הנמשך משורש האמונה הנקרא צל האמונה. והוא ענין הסוכה שהוא יחוד הב' שמות ומן התחתון יעלה אל העליון להתקשר במקיפים כמו ענני הכבוד וכדרך שענני הכבוד היו מגהצין בגדי ישראל (שוח"ט תהלים יח כג) כן דרך הסוכה שהוא צלא דמהימנותא לגהץ את כל בעלי האמונה כי מן האמונה שהוא (בלא) טעם וריח מתעלה הכל אל שורש המקיפים שהוא כתר עליון".

79. ר' מש"כ רבינו בחסד לאברהם לסוכות (ד"ה הנה סוכה).

80. זוה"ק (ח"ג קג.), והו"ד לעיל.

ובמאור ושמש (רמזי יום א דסוכות) א': "אמנם יש לבאר על פי זוה"ק הקדוש שהסוכה היא צילא דמהימנותא ויש להבין למה נקראת צילא דמהימנותא וכו' וכבר אמרנו למעלה שעל ידי קיום מצות סוכה האדם ממשך על עצמו קדושות הז' מדות שנתדבקו בהם השבעה רועים שהמשיכו על ידן אור אלקותו יתברך לעולם וכו' אמנם פתח שער העבודה לכל המצות והיסוד העיקרי הוא אמונת אלקי עולם לידע בבירור ולהכיר בוראו ואת מי הוא עובד ולשם מי הוא עושה המצות ההם ודאיהו עיקרא ושרשא דכולי עלמין ומסבב כולי עלמין ובתוך כל עלמין וממלא כל עלמין ולית אתר פנוי מיניה כל זה צריך לידע בבירור גמור כל הבא לעבוד ה' וזולת זה לא תתכן עבודתו וכו' וגם מי שיש לו אמונה האמתית אינו מתירא משום דבר ולא יזיקנו שום דבר. ואמונה הוא לשון אמון כמו ואהיה אצלו אמון שהוא לשון המשכה שעל ידי האמונה האדם ממשך עליו נועם אור אלקותו יתברך והנה מצות סוכה ביותר נקל לעשותה בלי פניה רק על צד אמונת ה' מחמת שאין במצותה רק הישיבה שאין בה מקום כל כך לאיזה פניה וכו'. ולכן נקראת סוכה צילא דמהימנותא מפני שהיא מרמזת לסוכת ענני כבוד שהיו ישראל במדבר על ידי האמונה שהאמינו בה'. וגם אנו מקבלים עלינו אמונת ה' על ידי הסוכה שאנו יוצאין מבתינו ונוה שאנן לסוכת עראי מחמת אמונת ה' כמו שעשו אבותינו שיצאו למדבר".

בסוכות תשבו שבעת ימים (ויקרא כג מז), איתא במדרש⁸¹ בשעה שברא הקב"ה את העולם עשה סוכה והתפלל בה יהי רצון שיעשו בני את רצוני, והוא לימוד לאיש ישראל כאשר דיברנו מזה, ולכאורה מנין למד בעל הדרש זאת, ונראה לומר דהנה איתא בתיקונים⁸² הצירוף בראשית הוא יר"א שב"ת, הכוונה שהשבת מביא את האדם ליראה, ב'סוכות ת'שבו ש'בעת ימים ר"ת שב"ת, הרי שמיד מתחילת בריאת העולם נרמז המצוה הזאת של סוכה, ומצות סוכה היא הקיום של התורה ומצוות, כמ"ש (דברים כז ט-י) הסכת ושמע ישראל את כל אשר אנכי מצוך, הסכת אותיות הסכת, ר"ל מכת מצות הסוכה ישמע ישראל ויקיים את כל המצוות שבתורה, ומכת המצוות יהיו נשמרים מכל המאים ומכל רע, כמ"ש בגמ' (ע"ג ג:) אשר לעתיד יהיה הבחינה לאומות העולם במצות סוכה, כמ"ש (זכריה יד ט) זאת תהיה המטת הגויים והמטת מצרים אשר לא יעלה לחוג את החג הסוכות, כי באם יקיימו מצות סוכה יהיו נצולים מחמאים, אבל כל איש ישראל מקיימים מצות סוכה, ויהיו נשמרים ונצולים מכל המאים ויהיה סיוע שיקיימו כל התורה והמצוות.

אברהם קנין אחד שמים וארץ קנין אחד (אבות ו יא), אף ששניהם המה קנינים של הקב"ה, מ"מ לאברהם הוא דין קדימה כמ"ש (בראשית ז ט) אלה תולדות שמים וארץ בהברא"ם אותיות באברה"ם⁸³, ר"ל שמים וארץ המה תולדות לגבי אברהם, כי על ידי אברהם יש להם מעמד ומצב.

כתיב (תהלים קמ ח) סכותה לראשי ביום נשק, נראה לומר דהנה אחר יום הכיפורים הוא ענין מלחמה לאיש ישראל כמ"ש בזהר הק' על הארבע מינים מאן דנקיט מאני קרבא בידו הוא דנצח קרבא⁸⁴, נראה מזה שצריכין מאני קרבא בעתים הללו, וענין המלחמה הוא שאחר

81. מד' תהלים עז, והו"ד לעיל בהערה.

82. תיקו"ז תי' ט, דף כד:.

83. כבראשית רבה יב ט: אלה תולדות השמים והארץ בהבראם. אמר רבי יהושע בן קרחה בהבראם באברהם בזכותו של אברהם.

84. בתיקו"ז (תי' ח, דף כט.): קם רבי אלעזר ואמר אבא אבא אמאי אתמר ביומא קדמא דסכות ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר אמר ליה ברי מאני קרבא בימינא נטלין לון ובאלין מאני קרבא אינון ישראל רשימין דנצחין דינא, מתל למלכא דהוה ליה דינא וקרבא בשבעין אומין ולא הוו ידעין מאן נצח דינא ושאלין ליה מאן נצח דינא אמר תסתכלון באלין דרשימין במאני קרבא בידיהו ותנדעון מאן נצח דינא. (והוא באריכות בזה"ק ח"א דף רכא.).

יום הכיפורים שהוא יום מחילה וסליחה וכפרה נתהווה קטרוג למעלה וכן יש קטרוג למטה גם כן, כי אחר מחילת עוונות ראוי כל איש ישראל לקבל התורה ולעסוק במצוות כתיקונם, ורוצים הסט"א להיות להם אחיזה בהתורה ובמצוות של איש ישראל ולחטוף מהם כמ"ש בווהר הקי'⁸⁵ על הפסוק ויבא הביתה לעשות מלאכתו, בגין לאשתדלא באורייתא ולמיעבד פקודי דאורייתא דאיהו מלאכתו דבר נש בהאי עלמא וכו', מאי אורחיה דיצר הרע וכו' ותתפשהו בבגדו וכו', הכוונה הוא כידוע שהמתורה והמצוות של איש ישראל נעשה לבוש, והסט"א רוצים לתפוש אותו הלבוש.

שם בווהר הקי' מאן דאיהו זכאה אתתקף לקבליה ואגח ביה קרבא, והעצה להמלט ממלחמה זו הוא הסוכה לקיים מצות סוכה כתיקונה, וזהו שכתוב אם תקום עלי מלחמה וכו' כי יצפנני בסוכה (תהלים כז ג, ט), וזהו כוונת הכתוב סכותה לראשי ביום נשק, "נשק" הוא ענין מלחמה, "סכותה" אותיות "הסוכות", לרמוז כנ"ל עצה להמלט מהמלחמה הוא הסוכה, אשר על ראשי "נשק" הוא לשון נשיקה ענין אהבה, לרמוז שמהמצות סוכה יכול איש ישראל לבוא לבחינת אהבה, וזהו ועל כל פשעים תכסה אהבה (משלי יב), תכסה אותיות הסכ"ת לרמוז כנ"ל, לא רק שהסוכה מכסה אלא עוד מביא את האדם לבחינת אהבה, איתא בספרים סוכ"ה ר"ת סומך ועוזר כיל הנופלים, והקימה הוא ההיפוך מהנפילה, וזהו סכותה לראשי ביום נשק ס"ת קימ"ה, ר"ל שהכתוב מרמוז שאפילו כשאיש ישראל הוא בבחי' נופל ח"ו, מהמצות סוכה יהיה לו בחינת קימה וחזוק, ולא דוקא לאלו שבעת ימים אלא על כל השנה, כמ"ש (שמות לו כג) חג האסיף תקופת השנה, ר"ל כנ"ל שחג הסוכות נותן תוקף ועוז לאיש ישראל על כל השנה.

ויעקב נסע סכותה ויבן לו בית (בלשון ג' יז)⁸⁶, נראה לומר דהנה איתא בספר יצירה שני אבנים שני אותיות שני אותיות בונה שתי בתים, ופי' המפרשים אשר מהאותיות נתהוו תיבות ונקראים בתים, ובזה יש לפרש כוונת הכתוב ויעקב נסע סכותה ויבן לו בית, כי התורה הקי' היא נצחית⁸⁷, והתורה מלמדת לאיש ישראל הכח ממצות סוכה שאם יבוא לסוכה ויקיים

85. זוה"ק ח"א (דף קצ:).

86. והיריאקטי פי' עה"פ: "ויעקב נסע לסכות כדאמר בספר הבהיר מאי ניהו סכות אמר ליה בית דכתיב בחכמה יבנה בית (משלי כד ג) ומגלן דסכות הוי בית דכתיב ויעקב נסע סכותה ויבן לו בית והרמוז לסוכת דוד".

87. נראה הכוונה, שסוכה היא דירת עראי כמ"ש צא מדירת קבע והכנס לדירת עראי, אך מכח התורה שהיא נצחית גיע לבית קבע בתורה.

המצוה כתיקונה יכול לבוא לבנות בתים בתורה⁸⁸, כמ"ש חכמינו ז"ל שתלמידי חכמים נקראים בונים⁸⁹, ויהיה לו שמירה לכל השנה כי בבית נשמר כל דבר.

הסמיכות סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו (תהלים לד טו), נראה לומר פי' אף שסר אדם מרע והתחיל לעשות טוב צריך לבקש מהקב"ה שיבוא לשלימות⁹⁰, וזהו שאנו מתפללים והחזירנו בתשובה שלימה לפניך שלא יהיה חסרון בשלימות, אחת לאחת למצוא לחשבון (קטלת ז כו), דהנה אחר יום הכיפורים שאיש ישראל עשה תשובה יכול לבוא לחכמה בינה ודעת, כמ"ש במדרש ולקחתם לכם ביום הראשון⁹¹, הרפו ודעו הרפו ממעשיכם הרעים ודעו כי אנכי אלקים או תדעו שאני אלקים⁹², וזהו גם כן ראו עתה כי אני אני הוא (דברים לג לו), אין ועתה אלא תשובה⁹³, ר"ל אחר שהאדם עושה תשובה יכול אדם לראות כי אני אני הוא,

88. יעו' מה שהוסיף רבינו בחסד לאברהם לסוכות (ד"ה ויעקב נסע), שע"י בנין הסוכה הגיע ל"ויבא יעקב שלם" שלם בתורתו, שכל תורתו היתה בשלימות.

89. ברכות סד: . אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך אל תקרי בניך אלא בוניך. ובתענית ד: . ואמר רב אשי כל תלמיד חכם שאינו קשה כברזל אינו תלמיד חכם שנאמר כפטיש יפוצץ סלע אמר ליה רבי אבא לרב אשי אתון מהתם מתניתו לה אנן מהכא מתנינן לה דכתיב ארץ אשר אבניה ברזל אל תקרי אבניה אלא בניה.

90. ע' נתיבות שלום למהר"ל נתיב השלום שכו': "ובמדרש (ויק"ר פט) גדול השלום שבכל המצות כתיב בהו כי תראה כי תפגע כי יקרא אם בא מצוה לידך אתה זקוק לעשותה ואם לאו אי אתה זקוק לעשותה ברם הכא בקש שלום ורדפהו בקשהו במקומך ורדפהו במקום אחר ע"כ וכבר אמרנו זה כי כל דבר יושלם בשלום ומאחר שהשלום משלים הכל ותמצא כי כל דבר הוא ורדף אחר השלמתו והוא מתנועע אחר השלמתו וכו' ולפיכך השלום שהוא השלמת הכל חייב האדם לרדוף אחריו ולא יהיה לו מנוח עד שיבא אל השלום שהוא השלמת הכל".

91. ויק"ר ל ז: ביום הראשון זה ט"ו ואתה אומר ביום הראשון ר' מנא דשאב ור' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר וכו' כך בערב ר"ה גדולי הדור מתענין והקב"ה מתיר להם שלישי מעונותיהן ומר"ה ועד יום הכיפורים היחידים מתענין והקב"ה מתיר להם שלישי מעונותיהן וביום הכיפורים כולן מתענין אנשים ונשים וטף והקב"ה אומר להם לישראל מה דאזיל אזל מן הכא ולהלן נחיל חושבנא ומיום הכיפורים עד החג כל ישראל עוסקין במצות זה עוסק בסוכתו וזה בלולבו וביום טוב הראשון של חג כל ישראל עומדין לפני הקב"ה ולולביהן ואתרוגיהן לשמו של הקב"ה ואומר להם מה דאזל אזל מן הכא נחיל חושבנא עי"ש.

92. שהש"ר ל ג (ב): קול דודי דופק על ידי משה וכו' פתחי לי רבי יסא אמר אמר הקב"ה לישראל בני פתחו לי פתח אחד של תשובה כחודרה של מחט ואני פותח לכם פתחים שיהיו עגלות וקרונות נכנסות בו ר' תנחומא ור' חוניא ור' אבהו בשם ריש לקיש כתיב (תהלים מו יא) הרפו ודעו כי אנכי אלקים וגו' אמר הקב"ה לישראל הרפו ממעשיכם הרעים ודעו כי אנכי אלקים וכו' ר' יודן ור' לוי אמרי אמר הקב"ה לישראל הרפו ממעשיכם הרעים ועשו תשובה כהרף עין ודעו כי אנכי אלקים.

93. ב"ר כ"א ו.

וכשרואה גדלות אלקים ממילא הוא מסתכל בשפלות עצמו⁹⁴, וזהו שאמרו חכמינו ז"ל בעבודה ביום הכיפורים⁹⁵ וכך היה מונה אחת ואחת, ולכאורה מה המה שלשה פעמים אחת, רק הכוונה היא על השלשה ספירות הקדושים שעל ידי תשובה ביום הכיפורים אדם זוכה להם, וזהו שלשה ראשונות נחשבות כאחת⁹⁶, הכוונה שהשלשה ספירות הראשונות נחשבות כאחת, וזה פירוש אחת לאחת למצוא לחשבון משלשה ספירות הקדושים הנחשבים כאחת כשארם זוכה להם יכול להיות ממארי דחושבנא.

וזהו ולקחתם לכם ביום הראשון, איתא במדרש ראשון לחשבון עוונות⁹⁷, הכוונה כנ"ל אחר יום הכפורים שזוכים לחכמה בינה ודעת נוכל לעשות חשבון מעוונות, ולעשות תשובה שלימה עליהם, כי הסוכה נקראת בזהר הק' אימא דמסככת על בניה⁹⁸, הוא עולם הבינה עולם התשובה כמ"ש ואם לבינה תקרא (משלי 3-2) החכמה היא גם כן אחת מהשלשה ספירות הקדושים, וזהו אמור לחכמה אחותי את (משלי 7), אחותי היא לשון אחת, אחותי הוא לשון קישור, אמור לחכמה אחותי את ר"ל שכל אדם צריך להיות נקשר בתוה"ק, כי התורה הק' מכוון נגד רמ"ח איברים ושס"ה גידים⁹⁹, כמ"ש (דברים 10) כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו, כי התורה הקדושה היא אחת עם הנשמה ממקום אחד כמו אם ובן ובת, אמור לחכמה אחותי את, שצריך אדם לומר לחכמה אין לי כי אם אחת אותך, ואתך אהיה דבוק כל ימי חיי.

94. ר' רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ד הלי"ב: "בזמן שאדם מתבונן בדברים האלו ומכיר כל הברואים ממלאך וגלגל ואדם כיוצא בו ויראה חכמתו של הקב"ה בכל היצורים וכל הברואים, מוסיף אהבה למקום ותצמא נפשו ויכמה בשרו לאהוב המקום ברוך הוא ויירא ויפחד משפלותו ודלותו וקלותו כשצריך עצמו לאחד מהגופות הקדושים הגדולים וכ"ש לאחת מהצורות הטהורות הנפרדות מן הגולמים שלא נתחברו בגולם כלל, וימצא עצמו שהוא ככלי מלא בושא וכלימה ריק וחסר".

95. ברייתא יומא נה:

96. ר' זזה"ק ח"ג (דף קג:): ושאר למוני אחת אחת אחת אחת בלחודא אחת דכליל כלא אחת שבחא דכלא אחת דכלא אהדרן לקבלה אחת רישא דכלא לבתר אחת אחת דאינון שריין כחדא ברעותא באחוותא ולא מתפרשין לעלמין בתר דמטא להאי אחת דהיא אימא דכלא מכאן שארי למוני בזווגא ומני ואמר אחת ושתיים וכו' בגין לאמשכא ולנגדא להאי אחת דהיא אימא עלאה בדרגין ידען לכתרא דאימא תתאה ולאמשכא נהרין עמיקין מאתרייהו לכנסת ישראל עי"ש

97. ויק"ר ל ז, והו"ד בהערה לעיל.

98. תיקו"ז (בהקדמה, דף ב:): ועל קן דצפורא דא אתמר וסוכה תהיה לצל יומם וגומר ואיהו לשון סכך שמסככת בה אימא על בניה.

99. זזה"ק (ח"א דף קע:): בגין דאית בבר נש רמ"ח שייפין לקבל רמ"ח פקודין דאורייתא דאינון למעבד אתיהבו ולקבל רמ"ח מלאכין דאתלבשת בהון שכינתא ושמא דלהון כשמא דמאריהון ואית בבר נש שס"ה גידין ולקבלהון שס"ה פקודין דלאו אינון אתיהבו למעבד ולקבל שס"ה יומין.

אושפיזא דיצחק אבינו

ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וכו' (ויקרא כג ט), פ' רש"י פרי עץ שמעם עצו ופריו שוה, נראה לומר כוונתו שזהו לימוד לאיש ישראל שיהיה לו התקרבות להמצוות, ויהיה בטל להם בעת עשות אותם ויבוא מזה לקדושה¹⁰⁰, כמו שאנו אומרים אשר קדשנו במצוותיו, שאם איש ישראל עושה את המצוה בשלימות בא מזה לקדושה, וזהו שכתב במדרש שארבעה מינים מרמזים נגד גופו של אדם אתרוג דומה ללב לולב דומה לשדרה הדם לעיניים ערבה לשפתיים¹⁰¹, הכוונה כנ"ל לבטל האיברים הנ"ל להמצוות, וממילא יהיה בטל כל הגוף להמצוה, וידוע שעץ מרומז על האדם כמ"ש (זכריה כ יט) כי האדם עץ השדה, ופירות מרומז למצוות ומעשים טובים שהמה פירות של האדם, וזהו שפ' רש"י פרי עץ שמעם עצו ופריו שווה הכוונה כנ"ל, שלא יהיה בו מחוץ למצוה רק יהיה בטל להמצוה, ובפרט במצוות ארבע מינים, שאנו רואים שהציווי לארץ היה שמעם עצו ופריו יהיה שוה¹⁰², והארץ קלקלה רק באתרוג לא קלקלה והוציאה עץ שמעם עץ ופריו שוה, ומזה אנו רואין שהאתרוג הוא ענין גבוה, והמעם שלא קלקלה באתרוג על שהאתרוג נבחר לעשות בו מצוה, והמצוה היא בחירה חפשית והארץ היא טבעית ודומם, ולא היה בכוחה לקלקל הענין מבחירה.

100. בשל"ה (מס' תמיד, נר מצוה, בכונת אמן בא"ד א'): "והכלל כל מקום שנוסח שלהם אשר קדשנו במצוותיו וצונו שכוונת הברכות הללו הוא שאנחנו מברכין לשמו יתברך על כל טוב אשר גמלנו שטהר וקדש אותנו במצוותיו הקדושות שהם קיום העולמות כנודע ועל ידיהם אנו נקראים קדושים ונתקדש גופינו ונשמותינו והם תכליתנו לא זולת זה בשום ענין בעולם".

וכ"כ האלשיך (ר"פ ראה) בא"ד: "בל יעלה על רוח האדם באדם כי כאשר עבד מלך בשר ודם העובד אותו בכל לבו ומקבל פרס על עבודתו ועל משאו אין לו אלא שכרו אשר ינתן לו על עשותו רצון המלך אך מלאכת עבודתו לא העדיפה לו הנאה או שלמות ולא הטיבה לו כלום מצד עצמה וכו' לא כן המה בעבודתם את אלקי עולם ה' כי אם שכל מצוה ומצוה ממצוות ה' אשר האדם עושה היא עצמה מקנה בו קדושה כמאמרנו בכל ברכות המצוות אשר קדשנו במצוותיו כי המצוות עצמן הן המקדשות אותנו. ואינו דומה האדם טרם עשותו המצוה באיכותו לאחר עשותו אותה כי יהיה כזהב העולה במעלות שווי על ידי צרוף הכור כי יהיה מזוקק וטהור כן המצוה תזככנו ותקדשנו. ולא בלבד את נפשו כי אם גם עם רוחו גויתו, והוא כי הלא כל מצוה ומצוה שורשה למעלה עם ה'".

101. בתחומא אמור (יט): ולקחתם לכם זש"ה כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך (תהלים לה י) יפה אמר דוד שאמר הפסוק הזה תדע לך שהלולב הזה דומה לשדרה של אדם וההדרס הזה דומה לעינים והערבה דומה לשפתים והאתרוג דומה ללב אמר דוד אין לך אבר אחד גדול מאלו שקולין הן כנגד הגוף הוי כל עצמותי.

וכ"ה בתיקו"ז (תי' ח, דף כט). ובסו"ד א': ובגין דא אתרוג דא שכינתא והכי אוקמוה מארי מתניתין אי נטלה בוכנתו ואי עלה חזוית על רובו פסול בגין דאיהו דמי לשכינתא דאתמר בה כלך יפה רעיתי ומום אין בך.

102. בראשית. א יא: ויאמר אלקים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי עשה פרי למינו אשר זרעו בו על הארץ ויהי כן. ופרש"י, עץ פרי, שיהא טעם העץ כטעם הפרי והיא לא עשתה כן אלא ותוצא הארץ וגו' ועץ עושה פרי ולא העץ פרי (והוא בבר"ר ח ט).

וזוהו ותרא האשה כי טוב העין למאכל (בלשון ג' 1), ר"ל שראתה בעינא פקיהא מעלות האתרוג כאשר הוא באמת, וראתה שינוי שהעין גופו הוא ראוי למאכל כמו הפרי¹⁰³, וכי תאווה הוא לעינים מתרגם דמרגג למחזי¹⁰⁴, והוא לשון אתרוג ענין חמדה כדמתרגם על לא תחמוד לא תרגג¹⁰⁵, ר"ל שראתה אשר מהמצוה שבה כל איש ישראל חומד ומתאוה לחזות בנועם ה'¹⁰⁶, ונחמד העין להשכיל, ר"ל שמצות ארבעה מינים נותן שכל בינה ודעת לאיש ישראל כמו שאנו אומרים באמת אחר מצות ארבעה מינים למען דעת¹⁰⁷, ותקח מפרי'ו ותאכל'ס"ת חול, ר"ל שהתורה מרמזת שהפגם הי' על אשר אכלו ביום חול, כמו בא בספרים¹⁰⁸ שאע"פ שהציווי היה שלא יאכלו, אבל אם היו ממתנינים עד שבת והיו אוכלים לשם עונג שבת לא היה שום חטא, כמ"ש (ישעיה נח יז) אז תתענג על ה', והיה זאת תענוג ונחת רוח למעלה¹⁰⁹.

103. יע' באוה"ח שם: "ותרא האשה כי טוב העין פירוש גוף האילן וענפיו ראתה בהם מדה משונה מכל אילני השדה זו הבחנה ראשונה ולהיות שטעמה שינוי בעץ נתנה דעתה להסתכל במראית הפרי מה שלא הסתכלה מקודם כשהחליטה בדעתה אכילתו כשראתה השינוי נתנה דעתה".

104. ובתרגום שם: וחזת אתתא ארי טב אילנא למיכל וארי אסי הוא לעינין ומרגג אילנא לאסתכלא ביה וגו'. ורבינו בחיי שם כתב: "ותרא האשה כי טוב העין למאכל וגו' נחלקו רבותינו ז"ל בדבר זה אי זה אילן היה וכו' רבי אבא דמן עכו אומר אתרוג היה רבי עזריה ורבי יהושע בן לוי אומרים ח"ו לא גלה הקב"ה אותו אילן לשום אדם ולא עתיד לגלותו הנה זו מחלוקת החכמים בענין זה וע"ד הקבלה אתרוג היה והוא נרמז בכתוב שנאמר ונחמד העין להשכיל ותרגום אונקלוס ומרגג, כי הוא פרי נחמד ומהודר וטבעו חם ומושל על השכל וכן תרגום הדר אתרוגין".

105. בדברים ה יח: ולא תחמוד אשת רעך ולא תתאוה בית רעך. אי' בתרגו"י עמי בני ישראל לא תהוון חמודין לא חברין ולא שותפין עם חמודין ולא יתחמי בכנישתהון דישראל עם חמודין דלא יקומון בניכון מן בתריכון וילפון להון אינון למהוי עם חמודין ולא יירוג חד מנכון ית אנתתיה דחבריה ולא יירוג חד מנכון ית ביתיה דחבריה וגו'. הרי שפי' ולא תרוג גם על הרישא דקרא "ולא תחמוד וגו'", וכ"ה בסמ"ג ל"ת קנח דגם איסור ולא תחמוד וגם ולא תתאוה קאי על הכל (ויעו' מה שציין בתורה שלימה שמות פ"כ אות שצד דברי המפ' בזה).

106. ר' רבינו בחיי שם: "יתכן לפרש כי הטובה והתאוה והחמדה הנזכרים בפסוק שהם ממדות החושים הכל נמשך למלת להשכיל ובעבור שהאדם היה מתחלה כלו שכלי בא לבאר הכתוב כי כל כונתם וכל פעולותיהם ותאוותיהם בחושיהם אינה אלא להשכיל כענין שכתוב (תהלים לח י) ה' נגדך כל תאותי והשכל הכריחו לבא לאכול מה שהקב"ה מנע ממנו וכונתו היתה כדי להשכיל מ"מ עבר על רצון בוראו ומצותו כי כשם שהשכל היה נותן לו שהעין נחמד להשכיל היה לו להשכיל שאין ראוי לעבור על מצות אדון הכל".

107. הנאמר בסוף סדר ההושענות (עם הד' מינים).

108. שער הכוונות להאריז"ל ריש דרושי ר"ה.

109. (ר' בתפארת שלמה לסוכות (ד"ה ולקחתם לכם) שכי', שבנטילת האתרוג והד' מינים מתקנים את הפגם של חטא עץ הדעת שהיה באתרוג עי"ש).

הדר (ויקרא כג ט), פי' רש"י שדר באילנו משנה לשנה, באילנו הוא לשון חיוזק כמ"ש (יחזקאל ז יג) ואת אילי הארץ לקח¹¹⁰, נראה לומר כוונתו שזהו לימוד לאיש ישראל שילמוד עצמו מהאתרוג הדומה ללב, שדר באילנו משנה לשנה ולא נתקלקל, ואדרבה כל יום יתרבה מעמו וריחו ואז הוא גמר הפרי, כן צריך כל איש ישראל לחזק את לבו¹¹¹ אחר יום הכיפורים שעשה תשובה ונמחלו לו עוונותיו, שלא ישוב עוד לכסלה¹¹² ויהיה כן כל השנה כולה, ובכל יום ויום יוסיף כח ואומץ בעבודת השם יתברך.

אתרוג הוא גופו פרי והלולב הוא רק עלים, נראה לומר שזהו ג"כ לימוד לאיש ישראל שישגיח על כל דיבור ודיבור שלו, כי העלים רומזו על שיחה כמ"ש חכמינו ז"ל (ע"ז ע"ג) על הכתוב (תהלים א ג) ועלהו לא יבול שיחתן של תלמידי חכמים צריכין לימוד, ר"ל שתלמידי חכמים צריכין ליישב וללמוד את עצמם מה שידבר, ועלהו לשון עליה, ר"ל כשם שהלימוד של ת"ח יש להם עליה למעלה כן שיחתן יש להן עליה למעלה, ולכך השיעור של הלולב גבוה יותר מכולן¹¹³, לרמוז שגם להדיבור יש עליה למעלה.

איתא בזה"ק קודשא ב"ה נטיל לישראל וחדי עמהון כן ישראל נטלין להקב"ה וחדאן ביה¹¹⁴, רואין אנו מזה הכח של מצות ארבעה מינים שממשיכין כביכול קוב"ה למטה, וזהו הטעם שאנו אומרים בסוכות זמן שמחתינו, וזהו שכתוב (ויקרא כג ט) ולקחתם לכם וכו' ושמחתם לפני ה' אלקיכם, הכוונה שהשמחה שלנו הוא שכביכול קוב"ה הוא למטה ואין לך שמחה יותר מזו.

110. וביומא סז: א"י: תניא אידך עזאזל קשה שבהרים וכן הוא אומר ואת אילי הארץ לקח.

111. נראה ע"פ דברי הכ' ישעיה ו י) לבבו יבין ושב ורפא לו.

112. ע"פ תהלים פה ט: אשמעה וגו' כי ידבר שלום אל עמו ואל חסידיו ואל ישובו לכסלה.

113. עפ"י סוכה לב: אמר רב יהודה אמר שמואל שיעור הדס וערבה שלשה ולולב ארבעה כדי שיהא לולב יוצא מן ההדס טפח ורבי פרנך אמר רבי יוחנן שדרו של לולב צריך שיצא מן ההדס טפח, ופרש"י שם, שיהא לולב יוצא למעלה מן ההדס כשם שהוא גבוה במינו מכולן:

114. ח"ג דף קד. ברע"מ: פקודא דא ליטול לולב בההוא יומא באינן זינין דיליה והאי רזא אוקימנא ואוקמוה חברייא כמה דקודשא בריך הוא נטיל לון לישראל בהני יומין וחדי בהון אוף הכי ישראל נטלי ליה לקודשא בריך הוא לחולקיהון וחדאן ביה ודא הוא רזא דלולב ומינין דביה דאיהו רזא דיוקנא דאדם והא אתמר.

על כן יאמרו המושלים בואו חשבון (במדבר לא כז), בואו ונחשב חשבוננו של עולם הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה¹¹⁵, וזהו הענין ג"כ בסוכה, הסוכה נקראת סוכת שלם¹¹⁶ ושלום¹¹⁷, אותיות מוש"ל, ר"ל שממצות סוכה יוכל איש ישראל לבוא להיות מושל ביצרו ולהיות ממארי דחושבנא, המשלי"ם אותיות השלמי"ם, לרמז שאיש ישראל לא יכול להיות מושל ביצרו אם אינו שלם, וכן הוא להיפוך אם אינו מושל ביצרו לא יכול להיות שלם, כענין (אבות פ"ג מי"ז) אם אין חכמה אין יראה אם אין יראה אין חכמה, שענין שלימות הוא כמ"ש (מלכים א' ח טא) והיה לבבכם שלם בשני יצרים¹¹⁸, ואם אין מושל ביצרו על עצמו האיך יכול להיות שלם.

וזהו דאיתא במדרש ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המושל וכו' (נלאשית כד ט), המושל שהיה שליט ביצרו כמותו¹¹⁹, המושל"ל אותיות השלום"ם, ר"ל שאין אדם יכול להיות שלם אם אין מושל ביצרו, וזהו המשל ופחד עמו (איוב כט ט), ר"ל מזה שיש לו פחד יצחק יכול להיות בבחי' מושל, כי ענין מושל הוא שהוא מושל בעולם, והאיך יכול להיות מושל בעולם אם אין יכול למושול על עצמו¹²⁰, כמאמר חכמו"ל שהרשעים ברשות לבן והצדיקים לבן ברשותן¹²¹,

115. ב"ב עח: א"ר שמואל בר נחמן א"ר יוחנן מאי דכתיב על כן יאמרו המושלים וגו' המושלים אלו המושלים ביצורם בואו חשבון בואו ונחשב חשבוננו של עולם הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה תבנה ותכונן אם אתה עושה כן תבנה בעולם הזה ותכונן לעולם הבא.

116. פרי עץ חיים שער חג הסוכות פ"א ופ"ב.

117. זוה"ק ח"ג דף רנו., ור' גם ח"א דף מח.

118. ר' פסיקתא רבתי (פסיקתא דתקעו שופר) שבשעה שעמדו ישראל בניני ואמר להם משה מבקש הקב"ה ליתן לכם התורה אמרו לו רבינו משה כל אשר דיבר ה' נעשה ונשמע (שמות כד ז) מיהו מבקשים אנו לשמוע מפיו אמר רב חנן בשם רבי אחא ערב לפני הקב"ה התשובה שהשיבו למשה ומיד נעקר כל יצר הרע שהיה בהם הוא שהקב"ה אומר מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי לבס אינו אומר אלא לבבם יצר הטוב יצה"ר שהיה בהם נעשו שניהם לב אחד של יצר טוב.

ור' תפארת שלמה ליו"כ (ד"ה כי ידעתי): "כי ידעתי את יצרו אשר הוא עושה היום טרם אביאנו אל הארץ (דברים לא כא) להבין מהו הלשון יצרו אשר הוא עושה היום ואיך שייך זה לביאת הארץ אמנם נודע הוא כי כוונת הבריאה מתחילה היה להיות האדם עובד ד' כל הימים להלחם עם היצה"ר להפכו מרע לטוב וכו' ולכך הצדיק העובד ד' מנצח את יצרו עושה אותו מרע טוב ובע"כ יענה אמן, וכו'. ובזה יקיים (ברכות נד.) בכל לבבך בשני יצריך כי גם היצה"ר נעשה מסייע להעבדות ואז עובד ד' בחשקות יתירה".

119. ב"ר נט ח: ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו שהיה זיו איקונין שלו דומה לו המושל בכל אשר לו שהיה שליט ביצרו.

120. ר' תנא דבי אליהו רבה פ"ב: אמר אלקי ישראל לי דבר צור ישראל מושל באדם צדיק מושל יראת אלקים (שם) אמר דוד אלקי ישראל לי דבר צור ישראל אני מושל באדם מי מושל בי צדיק שאני גזור והוא מבטלה הוי אומר צדיק מושל ביראת אלקים ואיזה צדיק מושל ביראת אלקים זה הכובש את יצרו.

121. בר"ר לדי ובכ"מ.

"המושל בכל אשר לו", נ"ל עפ"י מה דאיתא בנגמ' שבשלשה אבות הקדושים לא שלטה בהם יצה"ר שהיו בבחינת כל אברהם בכל יצחק מכל יעקב כל¹²², וזהו המושל בכל אשר לו, ר"ל משום זה היה מושל מפני שזכה למידת כל אשר לו, בזכותו של אברהם בא למידה זו.

ה'קשיבה ליקול שיעי מ'לכי ואלקי (תהלים ט ג) ר"ת השלום, לרמזו אם איש ישראל הוא בבחי' שלום נתקבל תפלתו¹²³, ובפרט בסוכה שנקראת סוכת שלום, שהיא בודאי שעת הכושר שיתקבל תפלתו, ומטעם זה נקרא חג הסוכות חג האסיף (שמות כג טז) שיש תיקון ואסיפה ועליה למעלה לכל התפילות מכל השנה.

בחודש השביעי (ויקרא כג כד), איתא במדרש אל תקרי שביעי אלא שביעה שהוא שבע מן המצוות¹²⁴, ומה הענין השביעה מן המצוות הלא אין בחודש הזה רק מעט מצוות, והאיך הוא שבע מן המצוות, נראה לומר שהכוונה הוא שבחודש הזה ישתוקק לכל המצוות מכל השנה, ומשום זה הוא שבע מכל המצוות.

ויעקב נסע סכותה ויבן לו בית (בראשית לג ז) ¹²⁵, נראה לומר שיש לימוד מזה לכל איש ישראל כי התורה היא נצחית, דהנה נחזי אנן באם אדם בונה בית ואינו עושה להבית יסוד טוב, אף שהבית הוא טוב ויפה ומהודר מ"מ אם היסוד לא טוב אין הבית מתקיים מזה, כן

122. ב"ב יז. שלשה הטעמים הקב"ה בעולם הזה מעין העולם הבא אלו הן אברהם יצחק ויעקב אברהם דכתיב ביה בכל יצחק דכתיב ביה מכל יעקב דכתיב ביה כל. שלשה לא שלט בהן יצר הרע אלו הן אברהם יצחק ויעקב דכתיב בהו בכל מכל כל.

ור' תורת חיים שם: "בת היתה לו לאברהם ובכל שמה. פירש הרמב"ן ז"ל בפר' חיי שרה שיש בו בהקב"ה מדה תקרא כל, מפני שהיא יסוד הכל ובה נאמר אני ה' עושה כל וכו' והמדה הזאת היתה לאברהם כבת וכו' כמו שכתב בשערי אורה וז"ל והמדה הזאת הנקראת כל נתנה ה' במתנה לאברהם וזהו רמז באמרו וה' ברך את אברהם בכל ומאברהם ליצחק באמרו ואוכל מכל ומיצחק ליעקב באמרו וכי יש לי כל".

123. ר' נתיבות עולם (למהר"ל, נתיב השלום פ"א בא"ד): "ודבר זה רמזו חכמים במדרש (ויק"ר ט ט) רבי מני דשאל ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי גדול השלום שכל הברכות והטובות ונחמות שהקב"ה מביאין על ישראל חותמים בשלום בקריאת שמע פורס סוכת שלום בתפלה עושה שלום בברכת כהנים וישם לך וכו' וביאור זה כי השלום הוא מצד כי הוא יתברך צורה אחרונה אל העולם, ומצד זה הוא יתברך משלים הכל ולכך שמו ית' שלום".

124. ויק"ר כט ח: ד"א בחדש השביעי שהוא משובע בכל, גתות בתוכו ברכות בתוכו כיפור בתוכו סוכה בתוכו לולב וערבה בתוכו.

125. ולעיל בהגהה הובאו דברי הריאקנטי עה"פ בשם ספר הבהיר "מאי ניהו סכות וכו' בית דכתיב בחכמה יבנה בית".

הוא בענין תורה ומצוות אם אין להם יסוד טוב אינם מתקיימים, והיסוד שלהם הוא ענוה ושפלות¹²⁶, ושפלות הוא ונפשי כעפר לכל תהיה¹²⁷, והעפר הוא יסוד טוב ויתקיים הבנין, ונוכל לבוא לזה ע"י הסוכה, כי הסוכה הוא ענין גלות כמו שאנו אומרים¹²⁸ בזכות צאתי מביתי החוצה וכו', והגלות מכפר עוון¹²⁹, ואיתא ברמב"ם הענין שהגלות מכפר עוון מפני שהוא נע ונד¹³⁰.

הושענא רבא

דוד המלך אמר (תהלים קי"ט ע"ג) טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף, אשר כל ענינים מזה העולם לא היו שווים אצלו לכלום נגד חכמת התורה, וזהו הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונופת צופים (תהלים י"א), כי החמדה היא בשני אופנים, יש שחומדים לכסף וזהב¹³¹ ויש שחומדים לאכילה ושתייה¹³², וכל החמדות לא היו נחשבים בעיניו לכלום נגד חכמת התורה, וזהו ואהבת את ה' אלקיך וכו' (דברים ו' ס'¹³³) אשר כל דבר מזה העולם יהיה בטל נגד אהבת ה',

126. ר' תענית ז. : אמר רבי חנינא בר אידי למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב הוי כל צמא לכו למים לומר לך מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה. ובסוטה ה. : אמר רב חסדא ואיתימא מר עוקבא כל אדם שיש בו גסות הרוח אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם שנא' מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל אל תקרי אותו אלא אתו לא אוכל.

127. בתפילת אלקי נצור (והיא בברכות יז.).

128. ב"יהי רצון" שאומרים בכניסה לסוכה.

129. ברכות נו. וסנהדרין לז.

130. ר' רמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ד : מדרכי התשובה וכו' וגולה ממקומו שגלות מכפרת עון מפני שגורמת לו להכנע ולהיות עניו ושפל רוח.

131. ר' אבות (ו' י') : אמר רבי יוסי בן קסמא פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם אחד ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום אמר לי רבי מאיזה מקום אתה אמרתי לו מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים אני אמר לי רבי רצונך שתדור עמנו במקומנו ואני אתן לך אלף אלפים דינרי זהב ואבנים טובות ומרגליות אמרתי לו אם אתה נתן לי כל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות שבעולם איני דר אלא במקום תורה וכן כתוב בספר תהלים על ידי דוד מלך ישראל טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף :

132. ר' תנחומא עקב (א) : זש"ה הנחמדים מזהב ומפז רב וגו' בא וראה היאך דוד משבח את דברי התורה שאמר הנחמדים מזהב ומפז רב ולא עוד אלא שאין בכל מיני תבואה חביבה מסולת נקיה שהיא צפה בפה ודברי תורה חביבין ממנה שנאמר ומתוקים מדבש ונפת צופים אמר רבי חנינא אם תאמר שאין בכל מיני המשקין מתוקין מן הדבש ודברי תורה מתוקין מכלם שכתוב בהן ומתוקים מדבש ונופת צופים.

133. ור' ספרי שם : והיו הדברים וגו' למה נאמר, לפי שהוא אומר ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך איני יודע באיזה צד אוהבים את הקב"ה, ת"ל והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך והיו הדברים האלה על לבבך שמתוך כך אתה מכיר את הקב"ה ומדבק בדרכיו :

גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב (תהלים יט יב)¹³⁴, נראה לומר שיש אנשים שעושים המצוות בשביל עולם הבא שנקרא רב כמ"ש (תהלים לא ט) מה רב טובך אשר צפנת, "בשמרם" מלשון ואביו שמר את הדבר (בגלגלית לא יא), אבל דוד המלך אמר שהוא נזהר מזה בעת שעושה המצוה שלא יעשה בשביל עולם הבא בלתי לה' לבדו.

(התחלת המאמר חסר) ... ר"ת אל"ה, ואלה הוא מיעוט ר"ל התורה מרמות שע"י שהאדם ממעט עצמו יוכל לבוא לבחינה זאת לידע שה' הוא אלקים, וגם קיום התורה הוא ע"י ענוה, וזהו שכתב (תהלים קיט לח) ה'קם ל'עבדך א'מרתך ר"ת אל"ה, מרמו כנ"ל שע"י שהאדם ממעט ומשפיל א"ע הוא קיום לתורתו משתמרת בקרבנו¹³⁵, אשר ליראתך, ר"ל שמדת ענוה מביאה ליראה¹³⁶, כי ענוה קטירה בדחילו¹³⁷ אם אין לאיש שניהם אין לו כלום¹³⁸, ואם יהיה

134. ור' רש"י שם, בשמרם עקב רב, נזהרתי בשמירת' בשביל רב טובך אשר צפנת ולשון הזה עקב כמו (בראשית כו ה) עקב אשר שמע אברהם בקולי ד"א עקב רב סופן של תלמידי חכמים לבא לידי גדולה עקב לשון סוף ויש לו חבר בלשון משנה עקבות משיחא.

ור' בתנחומא עקב (בסופו): אמר דוד לפני הקב"ה רבון העולמים שמא מפני שהן מתוקין מדבש בסרתי בהן ח"ו אלא גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב מצות קלות לפיכך כתיב מה רב טובך אשר צפנת וגו' זו היא שכרן של מצות קלות.

במד' תהלים שם: בשמרם עקב רב. כל המשמר את התורה נעשה רב. דבר אחר, כל המשמר את התורה עד עקב, הוא רב ופותחין לו פתח:

ובילקוט שמעוני שם (רמז תרעז): בשמרם עקב רב כל המשמר אותם אין סוף למתן שכרם מה רב טובך וסוף נעשה רב. ד"א כל מי שמשמר את התורה עד עקב הוא רב ופותחין לו פתח.

135. ר' תענית ז: אמר רבי חנינא בר אידי למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב הוי כל צמא לכו למים לומר לך מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה ואמר רבי אושעיא למה נמשלו דברי תורה לשלשה משקין הללו במים וביין ובחלב דכתיב הוי כל צמא לכו למים וכתוב לכו שברו ואכלו ולכו שברו בלוא כסף ובלוא מחיר יין וחלב לומר לך מה שלשה משקין הללו אין מתקיימין אלא בפחות שבכלים אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה.

136. ע"ז כ: מכאן אמר רבי פנחס בן יאיר תורה מביאה לידי זהירות וכו' ענוה מביאה לידי יראת חטא. וכ"ה בירושלמי שבת (פ"א ה"ג, דף ח:)

137. בהקדמת תיקו"ז (דף ח:): וענוה קטירה בדחילו, הה"ד (משלי כ"ב) עקב ענוה יראת ה', מאן דאית ביה יראת ה' אייתי ליה לידי ענוה דאיהי שכירתא עלאה.

138. בתוס' יבמות (קג: ד"ה המסוליים) א': דאמר במדרש ג' דברים שקולים זה כזה חכמה יראה ענוה אר"י דשקולים היינו דהא בלא הא לא סגי.

לו מדת ענוה ע"י כך יבוא ליראה ג"כ¹³⁹, וזהו ג"כ פ'קודיך ל'א ש'כחתי (תהלים קיט קמ"א)¹⁴⁰ ר"ת שפ"ל, ר"ל העצה שלא יבוא לשכחה הוא השפלות.

וזהו שאמרו חכמינו ז"ל (אבות א טו) אמור מעט ועשה הרבה, ר"ל שאפילו אם אדם עושה מצוות הרבה ולומד הרבה אמור מעט, אמירה הוא בלב שיהיה בלבו שלא עשה כי אם מעט, וזהו עושה אלה לא ימוט לעולם (תהלים טו ט), ר"ל באם עשייה הוא בבחינת אלה כנ"ל שלא עשה כלום אזי לא ימוט לעולם, הכלל הוא שענוה הוא הכלי המחזיק הכל¹⁴¹, וזהו שכתוב (ישעיה נז יז) הרימו מכשול מדר'ך עמי¹⁴² ס"ת כל"י, מכשול הוא הגיאות שמכשיל את האדם לעבור על התורה, ר"ל שהכתוב מרמז שבזה שירים את הגיאות בזה יתהווה כלי, כמ"ש בתיקונים שכלי הוא כלל הכל, כל"י ר"ת כהן לוי ישראל¹⁴³ שהוא כנגד נפש רוח נשמה¹⁴⁴, שבוה יוכל איש ישראל לבוא למעלות גבוהות כמ"ש אחר זה כה (פס נז טו) אמר ה' שוכן עד מרום וקדוש אשכון ואת דכא, ואמרו חכמינו¹⁴⁵ את דכא אם אדם משפיל עצמו הקב"ה מגביהו למעלה.

139. ר' אגרת הרמב"ן: ובעבור הענוה תעלה על לבך מדת היראה כי תתן אל לבך תמיד מאין באת ולאן אתה הולך ושאתה רמה ותולעה בחייך ואף כי במותך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך הכבוד שנאמר הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף כי לבות בני אדם ונאמר הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם ה' וכאשר תחשוב את כל אלה תירא מבוראך ותשמור מן החטא.

140. ור' זוה"ק (ח"ב דף רלג): ועל דא דוד הוה מעטר גרמיה בההוא גוונא ממש לזמנין איהו מסכנא ולזמנין איהו בעותרא בעתירו דכלא ובגין כך הוה אמר צעיר אנכי ונבזה ועם כל דא פקודיך לא שכתתי כגוונא דא אית ליה לבר נש למהוי נבזה בעיניו לאשפלא גרמיה בכלא למהוי איהו מאנא דקודשא בריך הוא אתרעי ביה והא אוקמוה דכתיב (ישעיה נז טו) ואת דכא ושפל רוח.

141. ר' זוה"ק (ח"ב דף ריח): והלכת אל הכלים אלין אינון צדיקא דאקרון כלי ה' דכתיב (ישעיה נב יא) הברו נשאי כלי ה' דזמנין צדיקא לאייתא לון כל עלמא דורונא למלכא משיחא ואינון כלי ה' מאנין דקודשא בריך הוא אתהני בהו אלין אינון מאנין תבירין תבירין אינון בהאי עלמא בגין לקיימא אורייתא ושימושא דקודשא בריך הוא אשתמש בהו לא אשתמש אלא מגו הני כלים.

(ור' ברכות לג: ואמר רבי חנינא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא וכו' אין לגבי משה מילתא זוטרתא היא דאמר רבי חנינא משל לאדם שמבקשים ממנו כלי גדול ויש לו דומה עליו ככלי קטן וקטן ואין לו דומה עליו ככלי גדול).

142. ור' במדב"ר טו טז: אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אתה יודע כחו של יצה"ר שהוא קשה אמר להם הקב"ה סיקלו אותו קמעה בעוה"ז ואני מעבירו מכם לעתיד שנא' (ישעיה סב) סולו סולו המסלה סקלו מאבן הרימו.

143. של"ה במס' פסחים בביאור ההגדה (ד"ה ידיהם ולא ימישון).

144. זוה"ק (ח"ג דף כט): דמונא דאורייתא איהו מזונא דנשמתא ורוחא ונפשא שכליים דאינון כהן לוי וישראל. וכ"ה בתיקו"ז (תי" כה, דף קמ:).

145. עירובין יג: ללמדך שכל המשפיל עצמו הקב"ה מגביהו וכל המגביה עצמו הקב"ה משפילו כל המחזר על הגדולה גדולה בורחת ממנו וכל הבורח מן הגדולה גדולה מחזרת אחרי.

וזהו שכתוב (שע"ט מ ג) ישרו בערבה מסילה לאלקיננו, ע"פ מה דאיתא ברבינו בחיי¹⁴⁶ שערבה רמז לשפלות, שערבה אינה גודלת בהרים רק בנחל מקום עמוק, ישרו בערבה ר"ל באם אדם רוצה לילך בדרך הישר ילמוד מערבה שישפיל את עצמו, מסילה לאלקיננו וזה מסילה לעלות למעלות גבוהות ההיפוך מדרך השכל, כי השכל הוא אם אדם גבוה הוא עלול לעלות עוד יותר אבל באמת לא זו הדרך רק המסילה לאלקיננו הוא ברוח נמוכה, ואיככה יוכל אדם לבוא לשפלות "אמור מעט", ר"ל באם ישקוף וירא אשר יש מעט, ר"ת מ"ט פנים לתורה¹⁴⁷ ע' פנים לתורה¹⁴⁸ ואין אנו יכולין להשיג זאת, בזה יבוא להכנעה, וזהו טעמו וראו כי טוב ה' (תהלים לז ט), "מעט" בהיפוך אותיות "טעם", ר"ל הביטו וראו שיש טעם לכל דבר אפילו על החוקה רק אין אנו משיגים זאת, כמ"ש במדרש כי לא דבר ריק הוא מכם שאין דבר בתורה שיהי ריק בלי טעם ואם ריק הוא זהו "מכם"¹⁴⁹ שאתם בבחי' מעט השכל, אבל באמת הוא להיפוך שיש טעם לכל דבר. ועוד עצה לבוא לבחי' ענוה, שישקוף ויראה האדם אשר התורה הק' היא מלאה צירופים משמות הקדושים¹⁵⁰ ואין אנו משיגים זאת, וזהו טעמו וראו כי טוב זהו תורה שנקראת טוב¹⁵¹, "ה" הוא מלא צירופים משמות הקדושים למעלה מהשגתנו, ומה נבוא לשפלות.

ביום השמיני שלח המלך את העם שמחים וטובי לב (מלכים א' ח טו), כשבירך שלמה את ישראל בירך אותם בשלימות הלב, והיה לבבכם שלם עם ה' אלקיכם (שם ח טז)¹⁵², כשהלב הוא טוב זהו השלימות, וזהו שמחים וטובי לב כל השמחה היתה על שהשיגו לב טוב, ובעת שהלכו

146. בפירושו עה"ת, ויקרא כג מ.

147. מס' סופרים פט"ז מ"ו.

148. זוה"ק ח"א דף מז: ועוד.

149. ב"ר א יד: כי לא דבר רק הוא מכם ואם רק הוא מכם למה שאין אתם יודעים לדרוש בשעה שאי אתם יגיעין בו (שם) כי הוא חייכם אימתי היא חייכם בשעה שאתם יגיעין בו.

ור' תנחומא בלק (טו): לכך הזהיר הקב"ה את ישראל שלא לפשוע אפי' במצוות קלות שנאמר (דברים לב) כי לא דבר ריק הוא מכם אפי' דבר מצוה שאתה רואה אותה ריקה וקלה בה חיים ואריכות ימים דכתיב (שם) ובדבר הזה תאריכו ימים על האדמה.

150. זוה"ק (ח"ב דף פז:): תנינן אורייתא כלא שמא קדישא היא דלית לך מלה באורייתא דלא כליל בשמא קדישא ובגיני כך בעי לאודהרא בגין דלא יטעי בשמיה קדישא ולא ישקר ביה ומאן דמשקר במלכא עלאה לא עאלין ליה לפלטריו דמלכא.

151. אבות ו ג: ואין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתני אל תעזבו.

152. ור' פסיקתא רבתי (פסיקתא דתקעו שופר): שבשעה שעמדו ישראל בנינו ואמר להם משה מבקש הקב"ה

לביתם ג"כ לא עזבו הקדושה רק היו גם בביתם טובי לב, וזה הענין משיגים ג"כ בסוכה כי סוכה נקראת שלום¹⁵³ וג"כ משיגים בה לב טוב, וזהו זמן שמחתינו על שאנו משיגים לב טוב, וצריך כל איש ישראל שיחזיק את עצמו בהקדושה בביתו ג"כ ולא יעזוב אותה.

ונוכל עי"ז לזכות לבנין ביהמ"ק שנקראת לב כמ"ש (שעש"מ ט) דברו על לב ירושלים, והביהמ"ק נקרא הלב של ישראל, ונבנית מהלב של ישראל כמ"ש (שמות כ"ג) מאת כל איש אשר ידבנו לבו ופירש רש"י זהו רצון טוב, ושלמה המלך תיקן את ישראל שיהיה להם שלימות הלב, וזהו יותר משהיה קהלת חכם איזן והיקר ותיקן משלים הרבה (קהלת י"ב ט), משל"ים אותיות שלמי"ם, ומטעם זה נקרא שלמה שבימיו היה שלימות בין ישראל לאביהם שבשמים, כמאמרם ז"ל שבימיו לא היה הלבנה נפגמה¹⁵⁴, והלבנה הכוונה הלב"ב נ"ה שהיה שלימות הלב וג"ה רמז על עולם הבינה¹⁵⁵ כמ"ש בתקונים נ"ה ה"ן, ושלימות הוא ב' אופנים, א' שיהי' הלב שלם, וב' שיהיה השלימות בכלל ישראל, ומטעם זה נקרא ג"כ קהלת שהיה מקהיל ומאסף את ישראל¹⁵⁶, וזהו ותיקן משלים הרבה הרבה שלימות בין כל הכלל ישראל.

הסמיכות של חג הסוכות תעשה לך לויקחו אליך שמן זית זך (ויקרא כ"ג ט), שמן זית הכוונה על התורה הק' כידוע¹⁵⁸, ר"ל שממצות סוכה יכולים לבוא לחיות התורה הק', וגם יש בחג הזה מצוות ארבעת מינים שהמה ג"כ מסיעים לזה.

ליתן לכם התורה אמרו לו רבינו משה כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כ"ד ז) וכו' מיד נעקר כל יצר הרע שהיה בהם הוא שהקב"ה אומר מי יתן והיה לבכם זה להם ליראה אותי לבס אינו אומר אלא לבכם יצר הטוב יצה"ר שהיה בהם נעשו שניהם לב אחד של יצר טוב.

153. זוה"ק ח"ג דף רנ"ו, ור' גם ח"א דף מח.

154. זוה"ק (ח"א דף ע"ג): וחטאתי נגדי תמיד דא פגימו דסיהרא דלא נפקא מסאובתא עד דאתא שלמה ואתנהירת באשלמותא וכדין אתבסם עלמא ויתיבו ישראל לרחצן דכתיב (מ"א ה ה) וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו.

155. ר' מגלה עמוקות (פ' ואתחנן אופן רד): ולכן ניתנה תורה בל"ב נתיבות בנו"ן שערים בה' חומשי תורה כמניין לבני"ה. וזה נרמז במלת הלבנו"ן ה' חומשי תורה ל"ב נתיבות חכמה נ' שערי בינה.

156. רש"י קהלת א א.

157. והכתוב נאמר סמוך לפ' המועדות.

158. ר' של"ה דרוש ג' לשבת הגדול בסופו: ויאמר אלי אלו בני היצהר העומדים וגו' א"ר יצחק אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל שנוחין זה לזה בהלכה ושני זתים עליה אלו תלמידי חכמים שבבבל שמורין זה לזה בהלכה כזית ע"כ. הרי תלמיד חכם שבארץ ישראל יצהר שהוא שמן המאיר ותורה אור אורה ושמחה הם כענין רמז לענין תורה שבעל פה.